Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

FRED. NØRGAARD OG HANS JENSEN

VENSTRES HISTORIE I DANMARK

TIDEN 1837-1937

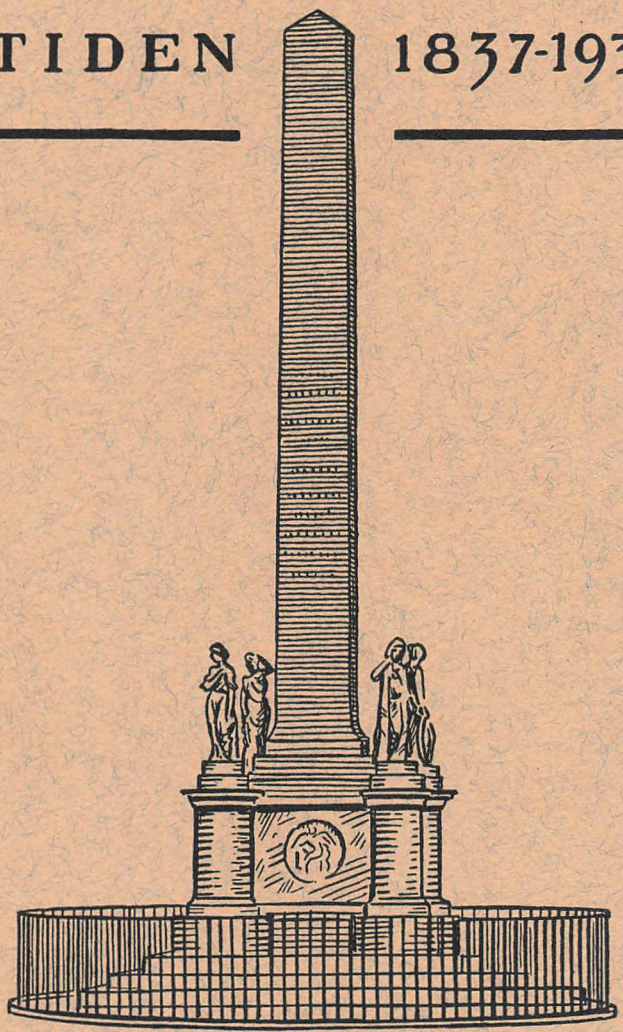

Hefte Nr. 15

KULTURHISTORISK FORLAG

Der indkaldtes 1560 Mand til Søforterne, der foretoges forskellige Arbejder til disses Sikring, fire Torpedobaade blev gjort klar, og Istandsættelse af nogle af Flaadens Skibe fremmedes. Desuden anlagdes til Styrkelse af Søforsvaret to Skanser paa Saltholm.

Disse Foranstaltninger gav Anledning til, at Socialdemokratiet stillede en Forespørgsel i Folketinget. Debatten herom fandt Sted d. 26 Februar 1904. Deuntzer svarede paa Forespørgselen ved at meddele, hvilke militære Arbejder der var foretaget. Regeringspartiets Formand, Anders Nielsen, stillede følgende Tillids-Dagsorden, som Dagen før enstemmigt var tiltraadt af Partiet: »Idet Folketinget udtaler sin Tilslutning til de Foranstaltninger vedrørende Søforsvaret, for hvilke Konsejlspræsidenten har gjort Rede, og sin Tillid til, at Regeringen i Samklang med Tingets Ønsker stedse vil lade sig lede af Hensynet til Danmarks Neutralitet, gaar Tinget over til næste Sag paa Dagsordenen.« Denne Dagsorden blev vedtaget med 85 Stemmer mod 16 (Socialdemokrater). Ministrene undlod at stemme.

Men Forhandlingen aabenbarede trods denne Enstemmighed nogen Uenighed inden for Regeringspartiet. Slengerik udtalte, at han vilde stemme for Dagsordenen, skønt han ikke følte sig overbevist om Betimeligheden af alt det, som var foretaget. En lignende Udtalelse fremsatte K. Kristiansen (Beder), der ligesom Slengerik tilhørte Partiets radikale Fløj. Disse Udtalelser gav Borgbjerg en kærkommen Lejlighed til at sige, at det nok var efter meget Besvær og mange Møder, at »Klumpen« var bleven enig med sin Regering. Den ret udbredte Mistillid til Krigsministeren kom ogsaa til Orde under Forhandlingerne. Bl. a. skimter man den i den Tale, C. Th. Zahle holdt. Han udtalte, at det maaske vilde være rigtigt, om Venstre engang realiserede den Tanke, som mange Venstremænd var Tilhængere af: »at man gik over til at faa en civil Mand i Spidsen for vort Forsvarsvæsen.«

Ved Rigsdagssamlingens Slutning i Foraaret 1904 bestod der da en aabenbar Uenighed inden for selve Ministeriet og end mere i Partiet. Samme Dag, Samlingen sluttede, holdtes et tre Timer langt Partimøde, ved hvilket den almindelige politiske Situation drøftedes, »navnlig Stillingen inden for Partiet.«

Uroen øgedes i Sommerens Løb. Vel var det en stor Overdrivelse, naar Alberti vel dog noget i Spøg talte om 27 Kriser inden for Ministeriet, men Uroen lod sig ikke benægte. Ved Finanslovbehandlingen i Oktober 1904 udtalte Konsejlspræsidenten: »Det er jo en offentlig Hemmelighed, at der er Uro i Venstre-

reformpartiet, men den Uro ser jeg paa med ret overbærende Øjne.« Helt saa ufarlig, som Deuntzer syntes at mene, var Uroen dog ikke. Og den blev som omtalt næret af Bevægelser uden for Rigsdagsmændenes Kreds.

Uenigheden inden for Regeringspartiet bundede dels i Utaalmodighed, dels i Tvivl, Utaalmodighed over, at det gik saa langsomt med Indfrielse af Løfterne, og Tvivl om, hvorvidt Regeringen og Partiets Flertal stadig fastholdt Partiets militære Program. Og det var især Forhold af militær Art, der førte til Ministeriet Deuntzers Fratræden.

I November 1904 indtraadte en Konflikt af alvorligere Art end de tidligere mellem Krigsministeren og Folketinget. Paa Tillægsbevillingsloven for Finansaaret 1903—04 var bevilget 116,500 til de tidligere nævnte Skanser paa Saltholm og 96,700 Kr. til Lønninger m. m. til det indkaldte Mandskab. Men det viste sig, at Krigsministeren i Sommerens Løb havde brugt større Beløb end det bevilgede. Noget saadant kan en Minister, der har sit Partis fulde Tillid, gøre uden større Risiko og med sikkert Haab om at faa Beløbet efterbevilget. Krigsministeren mente iøvrigt — sikkert af Mangel paa Kendskab til Rigsdagsforhold — at have Bemyndigelse til at anvende det Beløb, der var brugt. Men da Finansudvalget i November fik Meddelelse om Overskridelserne, henvendte Venstrereformpartiets Medlemmer i Udvalget sig til Ministeriet og hævdede, at de ikke vilde forsvare, hvad Krigsminister Madsen havde foretaget sig paa Saltholm. Under de Forhandlinger, der derefter fulgte, stilledes det i Udsigt, at Krigsministeren i Juleferien vilde udtræde af Ministeriet. Krigsministeren krævede, at ogsaa Marineministeren skulde træde tilbage, hvilket der ikke var nogen parlamentarisk Grund til.

Imidlertid indgav Krigsministeren Juleaften 1904 sin Afskedsbegæring. Nogle Dage efter, 5. Januar 1905, tilstillede ogsaa Alberti, J. C. Christensen, Ole Hansen og Enevold Sørensen deres Afskedsbegæring til Konsejlspræsidenten. Derved fremtvang de en almindelig Ministerkrise.

LITTERATUR:

Venstres Partiprotokoller 1901—04. — Rigsdagstidende 1901—02, 1902—03, 1903—04, 1904—05. — Det danske Folks Historie, VIII (Povl Engelstoft: Mellem Systemskiftet og Verdenskrigen).

Betænkning afgivet af Forsvarskommissionen af 1902 til Regering og Rigsdag (1908).

Betænkning afgivet af den vestindiske Kommission 1902. — Betænkning afgivet af Rigsdagskommissionen angaaende de vestindiske Øer 1916. — Prokurator, Overformynder Jørgensen: Et Foredrag om de dansk-vestindiske Øer (1902). — N. C. Frederiksen: De vestindiske

Øers Salg (»Tilskueren« 1902). — Oscar Hansen: Dansk Vestindien (»Tilskueren« 1903). — N. P. Jensen: Skattereformen af 1903 (1903).

J. C. Christensen: De kirkelige Lovforslag (1901). — Friis Hansen: Menighedsraad (1901). — Morten Pontoppidan: Folkekristendom (1901). — Biskop, Dr. Fr. Nielsen: Kirkeforfatning og Præstevalg (1902). — J. H. Monrad: Folkekirkelige Overvejelser (1902). — Henry Ussing: Til Eftertanke (1902). — Skat Rørdam: Den danske Folkekirke og dens Forfatning (1902). — R. Wolf: Folkekirken i korte Hovedtræk (1902). — Louis Blauenfeldt: Den indre Missions Historie (1912). — »Dansk Kirketidende« 1901, 1902, 1903. — »Højskolebladet« 1901, 1902, 1903. — Forhandlingerne i det kirkelige Udvalg, I—VI (1904—07).

Skoleinspektør Lange: Er vor Almenskole som den bør være (1908). — M. Cl. Gertz: Tale ved Universitetets Reformationsfest (»Tilskueren« 1898). — J. L. Heiberg: Aabent Brev til Prof., Dr. M. C. Gertz (»Tilskueren« 1899). — Gustav Bang: Husmanden (»Tilskueren« 1902). — C. Th. Zahle: Den danske Husmand (2. Udgave 1910).

V. J. Hoff: Om borgerligt Ægteskab (1904). — P. Munch: Det borgerlige Ægteskab i Udlandet (Det ny Aarhundrede, I, 1904).

Erik Henrichsen: Kommunal Valgret (»Tilskueren« 1904). — P. Munch: Den kommunale Valgret i Danmark og i Udlandet (»Det ny Aarhundrede«, I, 1904).

J. L. Holstein Ledreborg: Om Landstingets livsvarige Medlemmer (»Tilskueren« 1902). — Dr. juris. Ernst Møller: Landstingsopløsning (1902). — Henning Matzen: Om de udnævnte Landstingsmænds Stilling i Tilfælde af Landstingets Opløsning (1902).

Carl Torp: Straffelovens Revision (»Tilskueren« 1904). — Pryglestraffen, udgivet af Medlemmer af dansk Kriminalistforenings Bestyrelse (1904). — A. Goll: Pryglestraffen (»Det ny Aarhundrede«, I, 1904).

En Søofficer: Landbefæstning og Neutralitet (1904). — Kaptain Skade: Fæstningen og dens Modstandere (1904). — Anders Nielsen: Uroen i Venstre. En fortrolig Henvendelse til Venstrereformpartiets Redaktører og Rigsdagsmænd (1904). — P. Munch: Uroen i Venstre (»Det ny Aarhundrede«, I, 1904).

FEMTE AFSNIT

J. C. CHRISTENSENS MINISTERIER 1905—08

MINISTERIET J. C. CHRISTENSEN DANNES, OG VENSTREREFORMPARTIET SPRÆNGES

Juleugen og Nytaarsdagene stod i Ministerkrisens Tegn.

J. C. Christensen havde helst set en Rekonstruktion af Ministeriet Deuntzer. Han fremsatte herom nogle Udtalelser i Folketingets Møder 17. og 18. Januar 1905. »Jeg personlig kan med Sandhed sige,« udtalte han, »at jeg ikke havde ønsket, at denne Forandring [Regeringsskiftet] skulde ske nu, at en Rekonstruktion nu skulde finde Sted. Jeg saa klart, at dette vilde volde store Vanskeligheder for Rigsdagsarbejdet og ønskede derfor, at det maatte udsættes. Jeg saa nok, at der var nogen Mangel paa Enighed i det foregaaende Ministerium, og at en Rekonstruktion kunde være ønskelig, men jeg havde haabet, at det kunde være udsat . . . Jeg havde ønsket en Rekonstruktion, som kunde have gjort Ministeriet Deuntzer det muligt at arbejde videre.«

Deuntzer søgte da ogsaa at finde fornøden Støtte i sit Parti til at danne en ny Regering, men det lykkedes ikke, og den 11. Januar indgav han det samlede Ministeriums Afskedsbegæring. Han anbefalede Kongen at henvende sig til J. C. Christensen.

Kongen, der i høj Grad havde faaet Tillid til J. C. Christensen, tilkaldte ham samme Dag og opfordrede ham til at danne en ny Regering. J. C. Christensen bad om Betænkningstid til den følgende Dag. I et Partimøde den 12. Januar fremsatte han sit Program, som han ønskede Tilslutning til for at kunne sige Ja til Kongens Opfordring. Med Hensyn til Forsvarssagen udtalte han aabent, at han ikke havde Tro til, at Militærudgifterne yderligere kunde nedsættes, og han fremhævede som en af det kommende Ministeriums Opgaver at gennemføre en Lov om almindelig kommunal Valgret.

I Partimødet gav 62 Medlemmer Tilslutning til J. C. Christensen og hans Udtalelser, medens otte svarede: Stemmer ikke. J. C. Christensen deltog ikke

selv i Afstemningen, tre var fraværende og nogle faa, der stemte for Tilslutning, havde taget visse Forbehold. De otte, der svarede: Stemmer ikke, var Alfr. Christensen, Fogtmann, C. Krabbe, K. Kristiansen, Kr. Pedersen, L. Pedersen (Annisse), Slengerik og Zahle. De var i og for sig ikke utilfredse med, at J. C. Christensen skulde danne en ny Regering og selv overtog Forsvarsministeriet. Men de kunde ikke slutte sig til hans militærpolitiske Program. De vilde staa fast paa Venstres gamle Standpunkt: Militærudgifternes Nedsættelse. Og de ønskede, at det nye Ministerium skulde sammensættes — ligesom Ministeriet Deuntzer — under ligeligt Hensyn til Grupperne inden for Partiet. Over for dette sidste hævdede J. C. Christensen, at han maatte have frie Hænder med Hensyn til Ministeriets Sammensætning. Endnu samme Dag, som Partimødet holdtes, sagde J. C. Christensen Ja til Kongens Opfordring, og to Dage efter, 14. Januar, udnævntes Ministeriet J. C. Christensen.

Den nye Konsejlspræsident overtog, efter Kongens indtrængende Opfordring, det samlede Forsvarsministerium. Det blev hermed understreget, at en Løsning af Forsvarsspørgsmaalet vilde blive en af det nye Ministeriums vigtigste Opgaver. Alberti og Ole Hansen fortsatte som Justitsminister og Landbrugsminister, og Enevold Sørensen overtog Kultusministeriet. Udenrigsminister blev Grev F. C. O. Raben-Levetzau, der havde gode Forbindelser i Tyskland. Vilhelm Lassen overtog Stillingen som Finansminister, og to Sønner af gamle Venstreførere, Sigurd Berg og Svend Høgsbro, blev henholdsvis Indenrigsminister og Trafikminister.

J. C. Christensen tilbød C. Hage at fortsætte som Finansminister, men denne krævede ogsaa at beholde Trafikministeriet, hvis Chef han havde været siden Hørups Død. Af forskellige Grunde kunde J. C. Christensen ikke efterkomme dette Hages Krav og maatte med Beklagelse undvære hans Medarbejderskab i Ministeriet.

Først ved et Partimøde den 26. Januar fuldbyrdedes Delingen af Venstrereformpartiet. Med 49 Stemmer mod 20 udelukkedes foruden de nævnte otte Folketingsmænd ogsaa Holger Rørdam. Samme Dag meldte Poul Christensen, Jensen-Onsted, H. A. Doose og Herman Trier sig ud af Venstrereformpartiet. De udelukkede og udtraadte dannede samme Dag et nyt Parti: Folketingets Venstre med 12 Medlemmer, idet Herman Trier ønskede at staa som Løsgænger, men meldte sig ind i det nye Partis Valggruppe.

At baade Venstrereformpartiet og Folketingets Venstre var paa det rene

Ministeriet J. C. Christensen 1905.

med, hvad der vilde ske i Partimødet den 26., fremgaar tydeligt deraf, at begge Partier samme Dags Aften kunde udsende hver sit Program.

Den nye Partistilling medførte Nyvalg af Formand og 1. Viceformand i Folketinget. I Folketingets Møde den 27. Januar anmodede Herman Trier Tinget om at fritage ham for hans Stilling som Formand. Han genvalgtes dog den 30. Januar paany til Formand. Men i Henhold til Forretningsordenen nægtede han at modtage Valget. Den 31. Januar valgtes A. Thomsen til Formand med 58 Stemmer. Til 1. Viceformand i Stedet for Krabbe valgtes Anders Nielsen med 53 Stemmer.

DEN POLITISKE STILLING VED REGERINGSSKIFTET 1905

J. C. Christensen ønskede i og for sig ikke en Deling af Venstre. Han søgte i det længste at virke udjævnende og sammenholdende baade i Ministeriet og i Partiet. Men de snart fire Aar, der var gaaet siden Systemskiftet, havde til fulde vist, at der i Venstrereformpartiet bestod saa store Uoverensstemmelser, at en fast og støt Politik ikke kunde bygges paa det. Ikke alene Uenighed om de militære Spørgsmaal, men ogsaa om andre førte til Sprængningen. Forholdet til Socialdemokraterne delte, adskillige ængstedes for, at Samarbejdet med de frikonservative vilde føre Partiet for langt mod Højre. Og endelig spillede en forskellig Indstilling til aandelige Spørgsmaal ogsaa ind. Den Del af Venstrereformpartiet, der sluttede sig til Folketingets Venstre, var Hørups Ætlinge, præget af den Aandskultur, der var hans. De var for manges Vedkommende ikke alene radikale i Politik, men hyldede ogsaa radikale Synspunkter paa andre Omraader. Den Del af Venstre, der fulgte J. C. Christensen, havde for de flestes Vedkommende deres Rod i et Aandsliv, vidt forskelligt fra den Bykultur, hvori mange af det nye Partis Medlemmer havde deres Hjemsted.

Der var da mange Grunde, der førte til Delingen af Venstre. Den maatte komme før eller senere. Den følte s af alle som uundgaaelig.

Baade formelt og reelt var forskelligt Syn paa Forsvarssagen dog en Hovedaarsag til Sprængningen. At J. C. Christensen havde forladt et gammelt Venstrestandpunkt, kan ikke benægtes. Han gjorde det heller ikke selv. Han vedkendte sig aabent og ærligt, at han ikke mere troede paa en Nedsættelse af Militærudgifterne. Han havde antydet denne sin Opfattelse i adskillige Udtalelser længe forud for Regeringsskiftet 1905. Han lagde ikke Skjul derpaa, da han fremsatte

sit Program i Partimødet forud for Ministeriets Tilblivelse, og i sin Tale i Folketinget 17. Januar, som senere skal blive omtalt, udtalte han sig ligeledes aabent om Spørgsmaalet.

Vægtige Grunde førte J. C. Christensen bort fra det tidligere Standpunkt. Der var den Grund, at en førende Politiker og navnlig en Regeringschef maa regne med, hvad der kan gennemføres. Det behøver en Oppositionsfører ikke at belaste sin Tanke med. Og den politiske Stilling i Landstinget var saaledes, at Regeringen maatte have Støtte fra de frikonservative, om en ny Forsvarsordning skulde gennemføres.

Men der var en dybere liggende Grund til hans Skiften-Standpunkt. Ogsaa Forholdene uden for Danmark opfordrede til at forlade det gamle negative Program: Nedad med Militærudgifterne.

Til Belysning heraf vil det være tjenligt at tegne en Linje fra 1864 op til den Tid, der her omtales.

Tabet af Sønderjylland bragte ikke alene Sorg til danske Sind, men skabte ogsaa megen Bitterhed over for Tyskland. Mange haabede, at den Dag vilde komme, da Danmark kunde vinde det tabte tilbage. I den Sang, som Edv. Lembcke skrev til 25-aarsfesten for Dagbladet »Fædrelandet« i December 1864: »Blev nu til Spot dine tusindaars Minder«, staar Ordene:

»dødeligt Had, der kan hvæsse vor Klinge,
klippefast Tro paa den Fremtidens Dag,
der skal Genfødelsen bringe«.

I disse Ord er der ikke alene Bitterhed, men Tro paa, at Gengældensens Dag over for Tyskland vil komme.

Tanken om at vinde det tabte tilbage fik ogsaa officielt Udtryk. Nogen Tid efter den nye Hærlovs Vedtagelse i 1867 holdtes en Fest i den militære Skydeforening. Ved denne var Kongen til Stede, og Krigsminister Raasløff holdt her en Tale, hvori han sagde, at med sit Arbejde for Hærloven havde han ønsket at tjene »Konge og Land efter bedste Evne, for at vi, naar der bliver Udsigt til at vinde det tabte tilbage, maa kunne møde med en organiseret, velrustet og af den rette Aand besjælet Hær.« Disse ubesindige Ytringer fandt Vej til Verdenspressen, bl. a. til »Times«. Og de vakte Opmærksomhed i Berlin. Vilde Danmark i en kommende Krig slutte sig til Tysklands Fjender?

Ogsaa vort Lands Stilling i Begyndelsen af Krigen mellem Frankrig og

Tyskland 1870—71 fremkaldte Utryghed over for os i vort store Naboland. Den danske Regering udsendte straks en Neutralitetserklæring, men mange her hjemme haabede, at Danmark vilde stille sig paa Frankrigs Side mod Tyskland. Udtalelser herom fremkom baade ved Møder og i Blade. Ja, selv enkelte af Regeringens Medlemmer mente, at nu burde Danmark vove alt for at vinde Sønderjylland tilbage. En fransk Udsending, Hertugen af Cadore, forhandlede i København paa Napoleon III's Vegne om Forbund mellem Frankrig og Danmark. At et saadant Forbund, der vilde have ført Danmark til Afgrundens Rand, ikke kom i Stand, skyldtes især den danske Forhandler, Grev Frijs-Frijsenborg, og Christian IX. Men vort Lands Stilling i 1870 øgede i høj Grad den Følelse af Utryghed, som Tyskland nærede til Danmark.

I de følgende Aartier indtog de skiftende Regeringer en korrekt Stilling over for Tyskland. Men vort Nabolands Mistro til Danmark fjernedes ikke. Og den tyske Regerings og de preussiske Myndigheders haarde Fremfærd over for vore Landsmænd i Sønderjylland gav stadig Gnidningsfelter mellem de to Lande.

Ministeriet Deuntzer ansaa det for en af sine vigtigste Opgaver udadtil at søge tilvejebragt et venskabeligt Forhold mellem de to Nabolande. Og Stillingen i Tyskland syntes just da at være gunstig for denne Opgaves Løsning. I Oktober 1900 tiltraadte Bernhard v. Bülow som Rigskansler og preussisk Førsteminister. Han var født i Holsten, og hans Fader havde haft betydningsfulde Hverv som dansk Diplomat. Den nye Rigskansler havde da adskillige Venskabsforbindelser i Danmark. Et Aars Tid efter Rigskanslerskiftet flyttedes Overpræsident v. Köller fra sit Embede i Slesvig til sydligere Egne. Hans Tvangsregimente i Sønderjylland havde vakt pinlig Opmærksomhed rundt om i Europa. Hans Forflyttelse tydede paa, at der blæste en mildere Luftning fra Berlin. To nye Gesandter, i København og Berlin, arbejdede begge for øget Forstaaelse mellem de to Nabolande. 1900 udnævntes den forstaaende og velsindede Wilh. v. Schoen til tysk Gesandt i København, og to Aar efter blev den dygtige danske Diplomat Johan Hegermann-Lindencrone vor Gesandt i Berlin. Hans Opgave var bl. a. at søge i videst mulig Grad at fjerne fra tyske Sind den indgroede Mistillid, Tyskland nærede til Danmarks politiske Hensigter.

Allerede i Deuntzers Ministertid indledes de Forhandlinger mellem de to Lande, der førte til Optanttraktaten 1907. Kort Tid efter Systemskiftet spurgte Deuntzer Rigsdagsmand H. P. Hanssen, om den danske Regering kunde gøre noget for at lette Sønderjydernes vanskelige Kaar. Og

H. P. Hanssen sendte en længere Betænkning, i hvilken han henviste til Optanternes Behandling og Optantbørnenes retsløse Stilling. Optanttraktaten af 1907 skabte trygge statsretslige Forhold for mange Tusinde Sønderjyder. Medvirkende til dette Spørgsmaals Løsning var ikke alene Hegermann-Lindencrone, H. P. Hanssen o. fl., men ogsaa Raben-Levetzau, i hvis Ministertid Traktaten sluttedes. Naar J. C. Christensen optog denne i sit Ministerium som Udenrigsminister, var Grunden sikkert især den, at han havde nær Forbindelse med indflydelsesrige Kredse i Tyskland. Han var Ven med Rigskansler v. Bülow og Svigersøn af Hegermann-Lindencrone. Han havde da mange Betingelser for at føre frugtbare Forhandlinger med Tyskland.

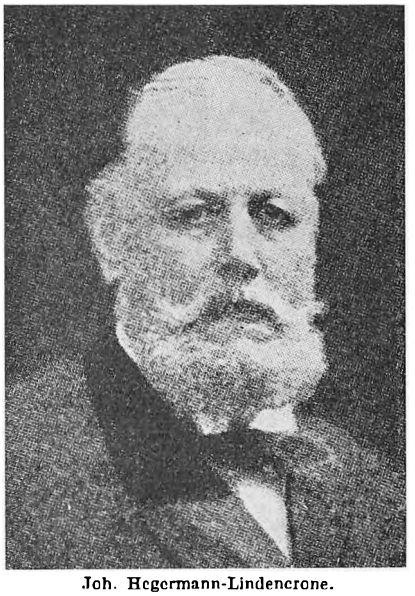

Joh. Hegermann-Lindencrone.

Et Led i Bestræbelserne for at skabe et venligere Forhold var ogsaa Kronprins Frederiks officielle Besøg i Berlin i Slutningen af Oktober 1902. Det var efter Ministeriet Ønske, at dette Besøg kom i Stand. Det efterfulgtes af Kejser Vilhelms Genbesøg ved det danske Hof i Begyndelsen af April 1903. Baade fra Kongefamiliens Side og fra Befolkningens mødte Kejseren saa megen Venlighed, at han i et Takketelegram efter Hjemkomsten til Tyskland kaldte sig »en Søn af Huset«. I December Maaned samme Aar besøgte vor Konge Kejser Vilhelm i Potsdam. I Juli 1905 gæstede Kejser Vilhelm atter København.

Disse og lignende Besøg havde deres store Betydning, men de bragte ikke Klarhed over Tysklands Stilling til vort Land under en kommende Krig i Evropa. De gav ikke Oplysninger om tyske militære Kredses Opfattelse af Danmarks Forhold, hvis en Krig udbrød.

J. C. Christensen foretog da et Skridt, som i høj Grad vakte Kritik, da det siden blev kendt. Han nærede stor Bekymring for, hvorledes Danmark vilde blive stillet under en evropæisk Krig, i hvilken Tyskland og England stod over for hinanden som Fjender. Det var ham derfor meget magtpaaliggende at søge at gøre sit til at borttage fra tyske Sind den Opfattelse, at Danmark vilde være at finde blandt Tysklands Modstandere i en kommende Krig.

I god Samklang med de øvrige Bestræbelser for at skabe et venligt Forhold

H. P. Hanssen.

mellem de to Nabolande, maa det Skridt, J. C. Christensen foretog sig, ses. I Forstaaelse med ham og med hans Bemyndigelse førte Kaptajn L. C. F. Lütken i Tiden fra 1. November 1902 til Slutningen af Juli 1903 forskellige Samtaler med højtstaaende Militærpersoner i Tyskland, navnlig med Generalstabschefen Grev H. Molkte. Lütken havde fra tidligere Ophold i Tyskland gode Forbindelser og stod i personligt Venskabsforhold til Grev Molkte. Lütkens Opgave var en dobbelt. Dels skulde han søge at faa Kundskab om Tysklands Syn paa Danmarks Stilling under en kommende Verdenskrig, og dels skulde han stærkt fremhæve over for den tyske Hærledelse, at Danmark ikke havde noget højere Ønske end at bevare sin Neutralitet.

Da J. C. Christensen blev Konsejlspræsident og Forsvarsminister, fortsatte Lütken, der 1905 udnævntes til Departementchef i Krigsministeriet, i 1906 — efter J. C. Christensens Ønske — sit Arbejde for at vinde Klarhed over Tysklands Stilling. Disse Samtaler og Forhandlinger kendtes kun af en snever Kreds, men Oplysninger om dem opbevaredes i Udenrigsministeriet. I 1919 blev Dokumenterne angaaende disse Samtaler fremdragne i den da under P. Munchs Ledelse arbejdende Militærkommission. Og de blev offentliggjorte. Der blev da rettet de voldsomste Angreb paa J. C. Christensen, fordi han havde ført sin egen lille private Udenrigspolitik, og fordi han ikke havde omtalt disse Forhold under Forhandlingen om Forsvarsordningen 1909 og ved Verdenskrigens Udbrud 1914. Sikkert medvirkede disse Samtaler dog til at mindske Tysklands Utryghed over for Danmark. Rigsdagsmand H. P. Hanssen skrev i Juni 1926, at disse Samtaler »i deres Helhed havde gavnlige Virk-

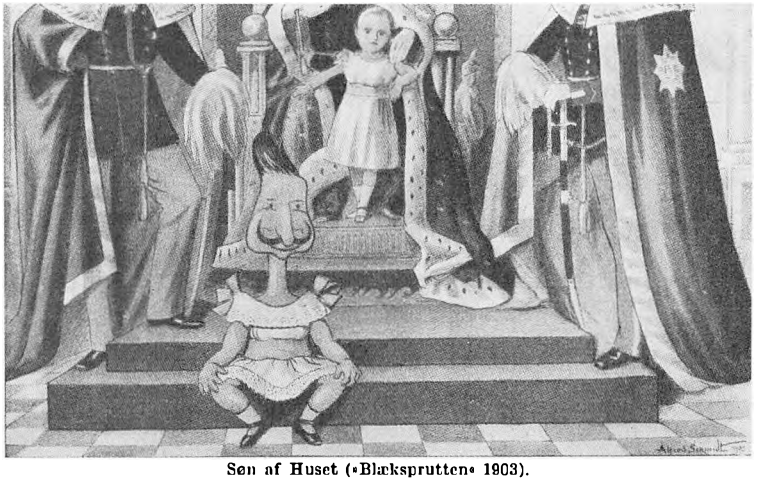

Søn af Huset («Blæksprutten» 1903).

ninger ved at udvikle den Atmosfære, som gjorde det muligt at holde vort Fædreland uden for den store Verdenskrig.« En stærkere Anerkendelse af disse Samtalers Betydning kan næppe gives.

Skønt disse Lütken-Forhandlinger ikke var afsluttede i 1905, er det dog utvivlsomt, at J. C. Christensen allerede, da han traadte i Spidsen for Regeringen og overtog Forsvarsministeriet, havde faaet et stærkt Indtryk af, at skulde Danmark bevare sin Neutralitet under en kommende Verdenskrig, krævedes der en forsvarlig Ordning at vort Forsvarsvæsen. Og en Nedsættelse af Militærudgifterne laa uden for Mulighedens Grænse. De Efterretninger, han fik gennem Lütken, har da sikkert medvirket til hans Svingning i Forsvarsspørgsmaalet, og er sammen med andet Baggrunden for den Programtale, han holdt i Folketinget 17. Januar 1905.

Oberst Lütken.

Et Afsnit af denne Tale anføres her efter Rigsdagstidende: »Vi erklærer, at vi vil være neutrale, vi vil ikke blande os i andre Magters Stridigheder, vi ønsker Voldgift mellem Landene, og vi ønsker navnlig, at vort Land maa faa Voldgiftstraktater oprettede med andre Magter. Naar vi siger det, maa vi imidlertid ogsaa for Alvor vise de andre Magter, at det er vor Mening at grunde vort Forsvarsvæsen paa Neutralitet og paa Ønsket om at faa Voldgiftstraktater oprettede. Jeg tror nemlig ikke paa, at vi faar vor Neutralitet respekteret og faar Voldgiftstraktater oprettede med andre Magter, naar vi indretter vort Forsvar saaledes, at det er ubrugeligt i en Krig, saaledes som enkelte har ytret Ønske om, at det skulde være. Der er ogsaa fremsat Ønske om store Nedsættelser i de militære Udgifter, f. Eks. med 20 pCt. . . . Jeg tror ikke, saadanne Nedsættelser er foreneligt med Opretholdelsen af den Ordning, vi har. Jeg tror, at vi ved saadanne Nedsættelser vil ødelægge den Ordning, vi har, og den vil da næsten være værre end ingenting, og jeg tror, at man ved saadanne Nedsættelser ikke vil kunne faa en Ordning, som vil være forsvarlig, hvis vi vil naa Maalet: virkelig Neutralitet og Voldgift. Vi maa vel erindre, at det er en farlig Ting, hvis vi indretter os saaledes, at vort Land kommer til at ligge som en Kastebold mellem andre Magter, saaledes som vi har set en Magt i Østasien ligge i det sidste

Aars Tid. Vedkommende Land kan vente baade Soldaterudskrivning og Pengeudgift til Opretholdelse af en Hær, som imidlertid vil blive kommanderet af fremmede og brugt af fremmede. En Nedsættelse af Militærudgifterne er højst ønskelig, ikke alene med 20 pCt., men med 30, 40, 50 og 60 pCt. og endnu mere, men det kan ikke ske ved, at *vi* ensidigt gør det. Vi *er* i saa Henseende afhængige af andre Lande. Det vil være en stor Befrielse for Folkene — saaledes ser jeg paa det — den Dag, Nationerne ved fælles Forhandling kan enes om at indskrænke Militærudgifterne, og den Dag vil jeg haabe ikke er alt for fjern.

Naar jeg ser hen til, hvad der er passeret i vort Land og ser de Nedsættelser, som har fundet Sted fra 1895 til 1901, og hvorved vi naaede det mindste Beløb, som overhovedet er mulige, naar man skulde opretholde Ordningen efter de bestaaende Love, ser jeg ikke, at der for Tiden er Udsigt til væsentlige Nedsættelser af Militærudgifterne.«

I sin Tale omtalte J. C. Christensen ogsaa Spørgsmaalet om den almindelige kommunale Valgret. Han sagde herom: »Den Ordning, vi nu har, klassedeler vort Folk stærkt og har virket splittende og opløsende. Vi maa søge at komme til en Ordning, som gør det muligt for Befolkningen at dele sig efter Opfattelser og Meninger i Stedet for som nu efter udvortes Vilkaar, Penge og Hartkorn.«

Programtalen gav Anledning til en almindelig politisk Debat, der sluttede 18. Januar. Under Forhandlingen fremsattes to Dagsordener. Otte Medlemmer af den radikale Fløj, der endnu formelt var Medlemmer af Regeringspartiet, stillede med Krabbe som Ordfører følgende Dagsorden: »Idet Tinget gentager, at en Ordning af Forsvarsvæsenet bør medføre en virkelig Nedsættelse af de militære Udgifter, og udtaler, at en inden en saadan Ordnings Tilvejebringelse foretagen Forøgelse af visse af disse Udgifter bør ledsages af tilsvarende Nedsættelse af andre af disse, gaar Tinget over til Dagsordenen.«

Venstrereformpartiets Ordfører, Anders Nielsen, stillede følgende Dagsorden: »Idet Folketinget udtaler sin Tillid til Ministeriet og tilsiger sin Støtte til Gennemførelsen af dets Program, gaar det over til næste Sag paa Dagsordenen.«

I sin Tale fremhævede Anders Nielsen, at Ministeriet J. C. Christensen var en uomtvistelig Understregning af det parlamentariske Princip, og at det maatte siges at være et endnu stærkere udpræget politisk Ministerium end dets Forgænger.

Paa det forhandlende Venstres Vegne talte N. Neergaard. I alle Hovedspørgsmaal havde denne Gruppes Medlemmer samarbejdet med Ministeriet

Deuntzer. Gruppens Førere, Neergaard og Klaus Berntsen, havde da ogsaa paa et tidligt Tidspunkt efter Systemskiftet foreslaaet et nærmere Samarbejde mellem deres Gruppe og Venstrereformpartiet. Men J. C. Christensen fandt ikke, at Tiden dertil endnu var kommen. Fortidens Skygge laa endnu de to Venstregrupper imellem. I sin Tale ved den storpolitiske Debat udtalte Neergaard, at den nye Konsejlspræsident »er i Besiddelse af den største politiske Autoritet, nogen Mand for Tiden sidder inde med.« Han understregede, hvilken vanskelig Opgave J. C. Christensen havde paataget sig, da han overtog Forsvarsministeriet. Men det var ærefuldt, at han ikke var vegen uden om denne Opgave: »Og for denne Optræden sænker, tror jeg, alle, hvilke politiske Anskuelser de end hylder, Fanen.« Han tilsagde Ministeriet sin Gruppes Støtte.

»Venner«, Satire i »Klods-Hans« om Jacob Scavenius' Sympati for J. C. Christensens Ministerium af forsvarspolitiske Grunde.

Anderledes stod Højre. I Forsvarsspørgsmaalet nærede det større Tillid til den nye end til den afgaaede Regering. Men i andre Spørgsmaal, f. Eks. Spørgsmaalet om almindelig kommunal Valgret, stod det langt fjernet fra Regeringens Standpunkt.

Socialdemokratiet stillede sig straks fra Begyndelsen i Kampstilling over for Ministeriet. Dets Ordfører hævdede, at Ministeriet J. C. Christensen stod en Streg længere over mod Højre end det foregaaende Ministerium.

Den radikale Fløjs Dagsorden forkastedes med 74 mod 27, medens Anders Nielsens vedtoges med 63 Stemmer. 38 undlod at stemme. Under begge Afstemninger afholdt de Ministre, der var Medlemmer af Tinget, sig fra at stemme.

Ministeriet havde da et betydeligt Flertal at støtte sig til. Regeringspartiet var ikke saa stort som tidligere, men stærkt ved større Ensartethed. Og det forhandlende Venstres Gruppe stod forhandlingsvenligt over for Regeringen. Det samme, men dog ikke i saa høj Grad, var Tilfældet med de frikonservative i Landstinget. Regeringens bitreste Modstandere var i Virkeligheden det radi-

kale Venstre og ikke Socialdemokratiet. Det talte kun 12 Medlemmer i Folketinget, hvortil kom Deuntzer og Herman Trier, der stod det nær i Anskuelser. I Landstinget blev det først repræsenteret 1906, da Dr. Edvard Brandes valgtes. Men det havde flinke Agitatorer og gode Penne. Og det rejste en voldsom Kamp mod tidligere Partifæller. Ofte falder Ordene skarpest mellem Politikere, der før har siddet paa Partibænk sammen. »Rebellerne« blev et meget brugt og yndet Spottenavn for de radikale. Og de lagde ingenlunde Fingrene imellem, naar de slog løs paa gamle Partifæller. Som Aarene gik, blev Afstanden mellem Regeringsvenstre og det radikale Venstre større og større, medens en Sammenslutning af Venstrereformpartiet og det forhandlende Venstre mere og mere følte som en naturlig Følge af sagligt Samarbejde. Det radikale Venstre lagde Roret stærkt over mod Socialdemokratiet, og Grunden til den Magtstilling, det radikale Parti senere fik, blev lagt.

Det var med Rette, at Neergaard kaldte J. C. Christensen for Tidens største politiske Autoritet. I Aarene 1905—08 var J. C. Christensen Landets mægtigste Mand.

Af ydre Magtmidler havde han øjensynlig ikke mange. Han var ikke veltalende i dette Ords almindelige Betydning. Han talte langsomt og med Vægt Den vestjyske Ordklang bevarede han alle sine Dage. Han lod sig ikke rive med af sine egne Ord. Det var altid ham, der holdt Talen, og ikke Talen, der holdt ham*). Hans Rigsdagstaler var prægede af klog Saglighed og velgørende Klarhed. Han holdt altid op, naar han var færdig. Ved Møder ude blandt Vælgere glimtede ofte midt i Sagligheden hans jydske Lune. I en Forhandling viste hans Evne til Orden og Klarhed sig maaske mest.

En Aften, mange Aar efter den Tid, der her er Tale om, holdt han et politisk Foredrag i Studenterforeningen. Det var vel holdt. Men det tvang ikke de unge Studenter til næsegrus Beundring. Efter Foredraget var der Forhandling. Hen mod Midnat svarede han paa de Indlæg, hans Foredrag havde givet Anledning til. Og da havde han alles udelte Opmærksomhed. I en kort, men mesterlig Tale svarede han paa alle Angrebene, ordnet og samlet var denne Tale, bygget op med hans Klarhed og Klogskab. Alle forstod, at de havde for sig den geniale Debattør.

Han var præcis og krævede det samme af andre. Kl. 12 var ikke fem Mi-

*) Ove Rode sagde engang om Borgbjerg som Taler: I Begyndelsen er det Borgbjerg, der holder Talen, men siden holder Talen Borgbjerg.

J. C. Christensen.

nutter over 12. Paa Slaget begyndte de Møder, han ledede. Den socialdemokratiske Folketingsmand K. M. Klausen og han satte gensidig Pris paa hinanden, og de lignede i mange menneskelige Egenskaber hinanden. De var enige om, at Mangel paa Respekt for et Klokkeslet er en Uting og forkastelig Tidsspilde. J. C. Christensens Præcished var vel kendt. Naar han var indbudt til en Festlighed, kunde det hænde, at Værten forud sagde til de andre Gæster: De vil nok være her paa Klokkeslet, for J. C. Christensen kommer.

Ogsaa af Helbredshensyn gik han regelmæssigt tidligt til Ro, men stod til Gengæld ogsaa tidligt op. Og han havde da et Par Morgentimer, i hvilke han besvarede sin Post, saa hans Skrivebord ikke var oversaaet med ubesvarede Breve. Og trods al Travlhed fik han dog Tid til stille Stunder. Han talte ikke derom i Tide og Utide, men nu og da kunde han sige: »Da jeg i Morges læste i Biblen«, og saa kom der et Ord, som den Dag særlig havde talt til ham.

Man fik let Øje paa ham, naar han færdedes i Folketing og Landsting. Hans stovte Skikkelse fyldte og tildrog sig Opmærksomhed. Ogsaa da han blev ældre, var dette Tilfældet. En Mand, der besøgte Christiansborg, blev spurgt, hvad han syntes om den nye Folketingssal. Han svarede: »Jeg saa næsten ikke andet end J. C. Christensens hvide Hoved nede i Salen.« Den, der har set ham ved Kongens Nytaarsfester paa Amalienborg for Rigsdagens Medlemmer, kan ikke glemme, hvor smuk han saa ud. Som han stod der i sin ulastelige Festdragt, skulderbred og statelig, rank og kraftig, med den fyldige Haarvækst over det stortskaarne, særprægede Ansigt, kunde han minde om en af de nationalliberales smukkeste Skikkelser, C. C. Hall.

Baade Venner og Modstandere satte Pris paa hans sjældne menneskelige Egenskaber, hans Ordholdenhed, hans Karakters Renhed. Der er med god Grund ofte gjort opmærksom paa, at han aldrig tog noget til sig selv. Han var i høj Grad uegennyttig. Dette er ikke en ukendt Egenskab hos Politikere. Men hos ham fandtes den i fremtrædende Grad. Han vilde staa frit, uafhængig af Penge og indbringende Bestillinger. Han brød sig for Resten heller ikke om at samle Penge. De gangbare Mønter har jeg ikke megen Evne til at gemme hen, sagde han engang, men gamle Mønter samler jeg gerne paa. Da hans store Vennekreds paa hans ældre Dage skænkede ham en stor Hædersgave, gav han næsten hele Beløbet til Formaal, han satte Pris paa og gerne vilde støtte.

Som Politiker havde J. C. Christensen i høj Grad Forhandlingens Evne. Han ejede baade Bøjelighed og Fasthed, og kun da er man Forhandler. Han

havde den kloge Forhandlers Evne til at tie og tale i rette Tid. Sjældent var han meddelsom om politiske Spørgsmaal. Derimod ejede han et stort Forraad af lune Beretninger og gode Jagthistorier, og disse vilde han gerne give til Bedste. Men om Politik kunde han tie. Partiets Formand, Anders Nielsen, klagede ofte over, at han ikke fik tilstrækkelig Oplysning om politiske Spørgsmaal af J. C. Christensen, mens denne var Minister. Ja, selv sine nærmeste indviede J. C. Christensen ikke i sine politiske Planer. Denne Mangel paa Meddelsomhed var nødvendig.

Af dette fremkom vel den store Misforstaaelse, at J. C. Christensen var snedig. Deraf opstod det Billede af Ræven, der senere trofast fulgte ham i Vittighedsbladenes Tegninger. Det var Tegneren Alfred Schmidt, der fandt paa den lille Ræv, og han vilde dermed sige, at J. C. Christensen var klogere end de andre Politikere. Men i den offentlige Mening opfattedes Ræven som Tegn paa Snedighed. Og i mange Kredse bredte sig den Opfattelse, at hermed var der netop givet det rette Billede af J. C. Christensen. Intet er mere uretfærdigt. Han var tiest klogere end sine Modstandere. Han havde Taalmod og Klogskab til at bie paa det Øjeblik, da en Sag var moden til Løsning. Men Snigveje gik han aldrig, og ordholdende var han i al sin Færd. Ogsaa hans Modstandere maatte anerkende, at han var redelig i sin Færd og troværdig.

J. C. Christensen ejede den sjette Sans: at kunne lytte sig til, hvad Tiden krævede. En Politiker kommer altid bagefter, sagde han engang. Han mente dermed, at først maa Livet i Folket rejse Kravene, og dernæst kommer Lovene og indrammer disse Krav. Hans Førerevne viste sig ikke deri, at han ofte pegede paa nye Veje. Og saa opdrog Folket til at følge dem. Men han havde en stærk Lytteevne til at fornemme, hvad Folkets Flertal ønskede, og det var derpaa, han som Fører byggede det gennemførlige op.

KONGEVALG OG KONGESKIFTE

Inden der gøres Rede for Ministeriet J. C. Christensens politiske Historie, skal omtales to Tildragelser inden for Kongehuset.

I Sommeren 1905 ophørte Unionen mellem Norge og Sverige. En næsten hundrede Aar gammel Forbindelse mellem de to Lande løstes. Norges Storting vedtog ved en Beslutning af 7. Juni 1905 Unionsopløsningen.

Allerede inden dette skete, havde den danske Prins Carl været paa Tale som Norges kommende Konge.

Prins Carl er født 1872, Søn af Kronprins Frederik og Kronprinsesse Louise, Dattersøn af den svensk-norske Konge, Karl XV. Hans Ægteskab med den engelske Konge Edvard VII's Datter, Prinsesse Maud, gav ham Forbindelse til Stormagternes Verden.

Imidlertid traadte hans Kandidatur foreløbig i Baggrunden, da den norske Regering fandt det rigtigst at henvende sig til Sverige om et Kongeemne. Samme Dag Unionen opløstes, vedtog Stortinget enstemmigt en Adresse til Kong Oscar II. I denne blev der gjort Rede for, hvad der var foregaaet, og man bad om Tilladelse til, at en svensk Prins maatte modtage Valg som Norges Konge. En Deputation skulde overrække Kongen denne Adresse. Men Kongen meddelte gennem et Telegram til Stortinget, at han ikke kunde modtage »den af Stortinget paatænkte Deputation«. Dette var Svar nok. Det var klart, at Kongen ikke ønskede, at en svensk Prins skulde beklæde Norges Trone.

Prins Carl.

Der blev da hurtigt fra norsk Side indledet fortrolige Forhandlinger med det danske Kongehus og den danske Regering. Disse Forhandlinger førtes af Fridtjof Nansen og den norske Diplomat Fr. Wedel-Jarlsberg, der i nogle Aar havde levet paa sit Gods »Palsgaard« ved Horsens, men nu kaldtes fra Privatlivet for at tjene Norges Sag i vanskelige Tider. Hverken det danske Kongehus eller den danske Regering stillede sig uvillig. Men man krævede, at Spørgsmaalet om en svensk Prins helt maatte klares, og at en Folkeafstemning i Norge skulde give sit Samtykke til Prins Carls Kandidatur.

Den 13. August godkendte en Folkeafstemning med 368,000 Ja mod 180 Nej Stortingets Beslutning af 7. Juni. Den 27. Oktober frasagde Kong Oscar sig Norges Krone og gav samtidig Afslag paa Stortingets Tilbud om at vælge en Prins af det svenske Kongehus til Norges Konge. Den 31. Oktober vedtog Stortinget at bemyndige Regeringen til at forhandle med Prins Carl og det

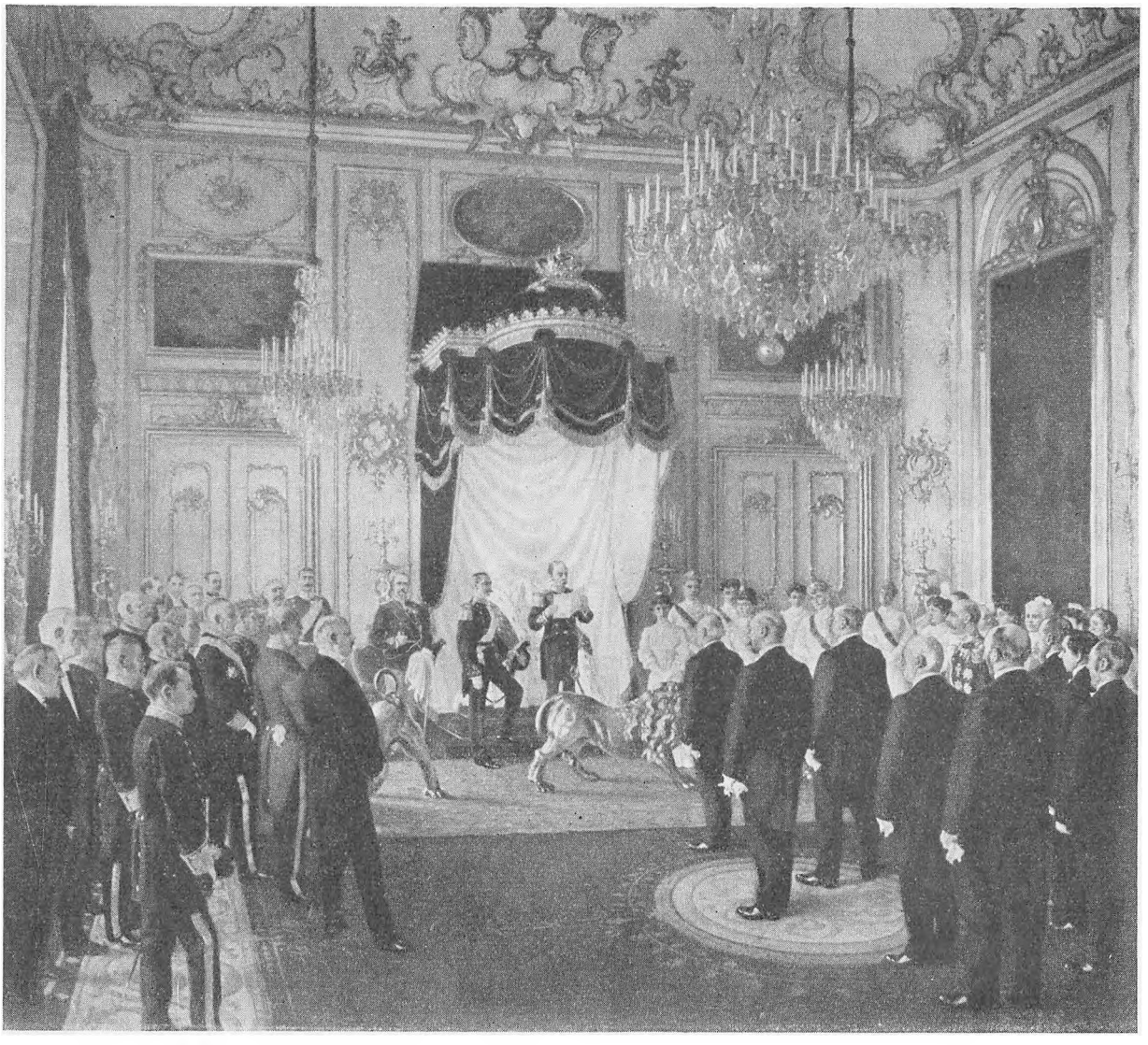

Christian IX modtager den norske Stortingsdeputation, som tilbyder Prins Carl Norges Krone, Efter Maleri af Paul Fischer paa Frederiksborg.

danske Kongehus. Samtidig fastsattes som Betingelse for Prins Carls Tronbestigelse, at det norske Folk gennem en Folkeafstemning skulde give sit Samtykke.

Denne Folkeafstemning fandt Sted 12. og 13. November. Den fik det Udfald, at 259,563 stemte for Kongedømme, medens 69,264 foretrak Republik. De paany optagne Forhandlinger med Prins Carl havde ført til, at han havde sagt Ja, og den 18. November blev han af Stortinget valgt til Norges Konge. En Deputation af Stortingsmedlemmer med Stortingspræsident C. C. Berner som Leder rejste til København og blev først modtaget af Udenrigsminister Raben-

Levetzau i dennes Bolig. Her var til Stede Folketingets og Landstingets Formænd, Ministrene, de fremmede Gesandter og Fr. Wedel-Jarlsberg. Den 20. November modtog Christian IX Deputationen i Riddersalen paa Amalienborg, og her gav han officielt sit Samtykke til, at Sønnesønnen overtog Norges Trone. I sin Tale til den nye Konge og Dronning sagde den gamle Konge stærkt bevæget: »Til Eder, mine kære Børnebørn, vender jeg mig med Ønsket om, at Gud vil forunde Eder Kraft og Styrke til at tjene Eders Land og Folk med Troskab og Retsind; da vil I vinde Eders Folks Kærlighed og selv føle Eder som norske forrest i Arbejdet for Eders Lands Lykke og Fremtid. . . Gaa med Gud, mine kære Børnebørn, ud fra det Land og den Slægt, der har fostret Eder, og op til det Land og det Folk, som nu har kaldet Eder, og tag Eders gamle Konges Velsignelse for Eder, Eders Slægt og Eders Gerning med Eder nu og bestandig! Gud befalet!«

Senere aflagde Deputationen Besøg hos Kronprinsparret. I sin Tale udtalte Kronprins Frederik, at den nye Konge baade i Danmark og i sin Moders Fødeland, i Sverige, havde lært, at en Regent kun i fast Tilslutning til Folket kan finde Styrke til at udføre sin Gerning som Konge. Han fremhævede den nye Konges Slægtskab med det svenske Kongehus og udtalte Haabet om Fred og Forstaaelse mellem Nordens Folk. Ved en Sammenkomst hos Wedel-Jarlsberg talte bl. a. Raben-Levetzau, og ved en Afskedsmiddag for Deputationen, hvortil Rigsdagens Formænd indbød, talte J. C. Christensen for Wedel-Jarlsberg.

Den 25. November holdt Prins Carl, der tog Navnet Haakon VII, sit Indtog i Christiania. Samme Dag underrettede han de regerende Fyrster og Statsoverhoveder om, at han havde overtaget Regeringen i Norge. Blandt de Telegrammer, der indløb som Svar herpaa, er der særlig Grund til at nævne Kong Oscars. Det lød saaledes: »Idet jeg takker Deres Majestæt for Deres Telegram, beder jeg Deres Majestæt føle sig forvisset om, at enhver oprigtig Bestræbelse for god Forstaaelse mellem de to Lande stedse vil finde en sympatisk Forstaaelse fra min Side.«

Sommerens Forhandlinger om Kongevalget frembød adskillige Vanskeligheder for Regeringen. At man fra dansk Side med Glæde saa en dansk Prins paa Norges Trone, var kun rimeligt. Men der maatte handles saaledes, at Sverige ikke følte sig brøstholden. Det maa siges, at Raben-Levetzau — sikkert i nært Samarbejde med J. C. Christensen — løste sin vanskelige Opgave paa tilfredsstillende Maade. Fra Udenrigsministeriet Side blev der gjort et ikke ringe Ar-

bejde for, at Forhandlingerne i Karlstad mellem Norge og Sverige kunde ende i fredelig Forstaaelse mellem de to Lande. I et Partimøde 3. Oktober læste J. C. Christensen et Brev fra den norske Førsteminister, Statsraad Chr. Michelsen, hvori denne takker for den Støtte, der var ydet fra dansk Side.

I samme Partimøde udtalte J. C. Christensen, at Sverige næppe var begejstret for at faa en dansk Prins paa Norges Trone. Han ønskede gerne, at det skete. Med Henblik til vort Forhold til Island og Færøerne maatte det haabes, at Norge valgte Kongedømmet. En norsk Republik kunde maaske virke dragende paa Færøerne og Island.

Det kunde dog ikke undgaas, at der fra svensk Side faldt bitre Ord mod Danmark og Regeringen. Det blev med Urette sagt, at Danmark havde tilskyndet Norge til Unionens Ophævelse, og at den danske Regering havde gaaet Snigveje i Spørgsmaalet om det norske Kongevalg.

Det er forstaaeligt, at man i Sverige i Sorgen og Bitterheden over Norges Løsrivelse ogsaa lod Harmen gaa ud over Danmark. Men der kan ikke rettes nogen grundet Bebrejdelse mod det danske Kongehus og den danske Regering for deres Stilling. Begge Parter handlede fuldtud korrekt.

De svenske Angreb paa Danmark fortsattes — om end med mindre Styrke — i Aarene efter Unionskrisens Sommer, og enkelte danske Blade fandt i disse Angreb godt Stof til at sværte Venstre. Raben-Levetzau tog da i J. C. Christensens Blad »Tiden« kraftigt til Genmæle. Han gjorde opmærksom paa den Kendsgerning, at intet var holdt hemmeligt for den svenske Regering, »med hvilken det danske Udenrigsministerium tværtimod drøftede Sagen med fuld Aabenhed og Loyalitet.«

Den svenske Misstemning mod Danmark holdt sig dog. Det var i Virkeligheden først under Verdenskrigens stærke Opfordringer til Sammenhold mellem Nordens Lande, at der indtraadte en sikker Vending i Forholdet. Hertil bidrog ikke mindst Kongemødet i Malmø 18. og 19. December 1914. Det fandt Sted efter Kong Gustafs Tilskyndelse og efter hans Indbydelse. I Sammenkomsten deltog Nordens tre Konger og de tre Landes Udenrigsministre.

Ikke mange Maaneder efter Kongevalget i Norge fandt der Kongeskifte Sted i Danmark.

For Christian IX var Prins Carls Kaldelse til Norges Trone en stor Glæde. Til en norsk Statsmand udtalte han, da Afgørelsen i Norge var truffet: »Hvis De havde kendt Frederik VI, hvem jeg skylder saa meget, hvis De havde set

den Sorg, som han altid bar i sit Hjerte over Tabet af Norge, saa vilde De forstaa, hvilken Glæde jeg nu føler.« Over for Stortingspræsident Berner udtalte han Haabet om at kunne besøge sine Børnebørn i Norge.

Den Glæde skulde Kongen dog ikke opleve. Han gik i sit otteogfirsindstyvende Aar. Han røgtede dog stadig sin Gerning med stor Pligtfølelse.

I nogle Dage havde Kongen lidt meget af Hoste og Snue. Men da han den 29. Januar 1906 gav Audiens, følte han sig rask. Blandt dem, han modtog, var ogsaa Skuespillerinde, Fru Louise Phister, der nogle Dage i Forvejen fyldte 90. Kongen underholdt sig livligt med hende. Ved Frokosten efter Audiensen, spurgte hans Datter, Kejserinde Dagmar, der var hjemme paa Besøg, om han ikke var træt. Han svarede: »Nej, slet ikke, eller da ikke anderledes, end en gammel Mand kan blive det.« Og som Tegn paa, hvor rask han følte sig, lagde han sin Arm om Datteren og tog nogle Dansetrin med hende. Efter Frokosten gik han ind i et Sideværelse for at hente en Cigar. Men da han kom tilbage, var det synligt, at han ikke befandt sig vel. Svedperler stod paa hans Pande, og han var meget bleg. Han blev fulgt ind i sit Soveværelse, for at han kunde hvile. Livlægen blev hentet, Kongen fik nogle Draaber og følte sig nu bedre. Da Prins Valdemar kom for at se til ham, talte han endog spøgende om Formiddagens Hændelser. Han blev dog bragt til Sengs. Hans Datter, Kejserinden, forlod et Øjeblik Soveværelset for at skrive en Billet til sin Broder, Kronprinsen, men da hun kom tilbage til Soveværelset, var Kongen død. Da var Klokken omkring tre, og snart spredtes Budskabet om Kongens Død ud over By og Land.

Kongens bratte Bortgang vakte ikke alene Overraskelse, men ogsaa Sorg. De Dage, da Kongen stod store Dele af Folket fjernt, var glemte. I sine sidste Aar følte han, at han ikke alene havde Folkets Agtelse, men ogsaa dets Kærlighed. Da Meddelelsen om Kongens Død blev bragt Folketingets Formand, afbrød han straks Forhandlingen, og den følgende Dag holdtes der Mindetaler baade i Folketing og Landsting.

Den nye Konge, Frederik VIII, var ved sin Tronbestigelse 63 Aar. Sent blev han Konge. I ikke mindre end 43 Aar havde han været Kronprins. Men i de mange Aar forberedte han sig vel til at overtage sin kommende Gerning. Sjældent har en Kronprins mødt mere rustet til sit Kongehverv. Han havde omfattende Viden til Landets offentlige Forhold, og ofte havde han søgt Vejledning ved Samtaler med Politikere af forskellige Anskuelser. Af Venstremænd stod han især i personlig Forbindelse med Klaus Berntsen.

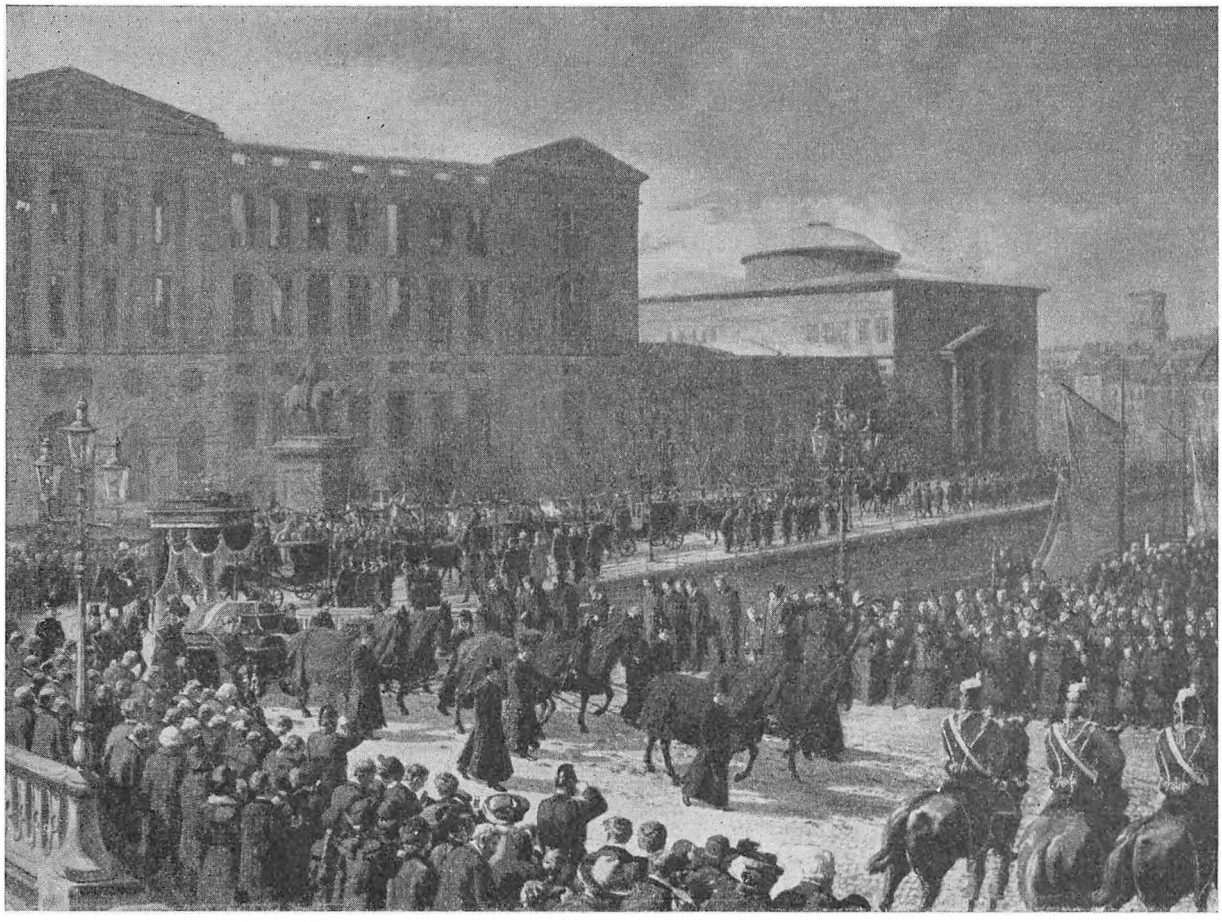

Christian IX's Ligtog passerer Holmens Bro. Efter Maleri af Luplau Jansen paa Frederiksborg.

Frederik VIII følte sig navnlig kaldet til at løse tre Opgaver: fortsatte Bestræbelser for at skabe et venligere Forhold mellem Tyskland og Danmark, Ordningen af Forholdet til Island og en forsvarlig Løsning af Forsvarssagen.

Efter Skik og Sædvane stillede Ministrene deres Embede til Raadighed for den nye Konge, men denne anmodede dem om fremdeles at varetage Ledelsen af deres Ministerier.

DEN KOMMUNALE VALGRET

Regeringens Mærkesag frem for andre var Gennemførelsen af en Reform af den kommunale Valgret. Som tidligere omtalt (S. 188) blev der allerede i Ministeriet Deuntzers Tid fremsat Forslag om Indførelse af almindelig kommunal Valgret. Men Reformen strandede paa Landstingets Modstand. Den kom tydeligt til Syne i den Betænkning, som Landstingets Udvalg afgav i Marts 1905.

Flertallet vilde kun gaa med til at give ugifte Kvinder, Enker og fraskilte Valgret og fastholdt en Deling af Vælgerne efter Skatteydelse.

Den 3. Oktober 1905 blev et Lovforslag om almindelig kommunal Valgret igen forelagt i Landstinget, af Indenrigsminister Sigurd Berg. Han udtalte ved Forelæggelsen, »at Regeringen lægger den største Vægt paa, at det maa lykkes at naa til Enighed paa Rigsdagen om en fremtidig kommunal Valgordning paa den lige og almindelige Valgrets Grund.«

Frederik d. VIII.

For tredje Gang behandlede da Landstinget denne Sag, men igen uden Resultat. Forslaget gik i Udvalg, og dette afgav først Beretning 6. April 1906. Partierne fastholdt deres tidligere Standpunkter, men Udvalgets Venstremedlemmer ankede over, at Sagen ikke var ført videre til Prøvelse i et Fællesudvalg.

Under Forslagets Behandling den 13. Oktober 1905 fremsatte de frikonservatives Fører, Grev Mogens Frijs-Frijsenborg en Udtalelse, der ikke blev uden Betydning for Sagens Løsning. Han sagde, at man i alt Fald burde afvente det kommende Folketingsvalg i Forsommeren 1906, før man endelig besluttede sig til at foretage Forandringer i det bestaaende. Han mente derfor, at det ikke var tjenligt »at sætte særlig Kraft ind paa i denne Samling at fremme denne Sag.« I sin Tale ytrede Grev Frijs Tvivl om, at Gaardmandsstanden ønskede, at Loven om almindelig kommunal Valgret gennemførtes: »Skulde virkelig den danske Gaardmandsstand være saa doktrinær, at den siger: Bort med alt det bestaaende, lad Patienten dø, men lad Kuren sejre. Er det virkelig Tilfældet, ja, saa har jeg taget fejl, saa har de andre Herrer Ret. Jeg tvivler imidlertid derom.«

Det var Grev Frijs, der tog fejl. Folketingsvalget den 29. Maj 1906, der i nogen Maade stod i den almindelige kommunale Valgrets Tegn, gav det Svar, at Gaardmandsstanden havde Frisind nok til at give Afkald paa den Forret, den havde ved Kommunevalgene.

Folketingsvalget 1906 fik følgende Udfald (de tilsvarende Tal for Valget 1903 er tilføjede til Sammenligning):

Venstrereformpartiet: 98,501 Stemmer og 57 Mandater (1903: 121,357 og 74).

Socialdemokratiet: 76,612 Stemmer og 24 Mandater (1903: 55,989 og 16).

Højre og de frikonservative: 64,204 Stemmer og 13 Mandater (1903: 49,316 og 12).

Det radikale Venstre: 41,460 Stemmer og 11 Mandater.

Det forhandlende Venstre: 20,487 Stemmer og 9 Mandater (1903: 18,911 og 12).

Ogsaa dette Valg afslørede Valglovens Uretfærdighed. Valget var ikke mindst en Skuffelse for de radikale. De havde ikke ventet at komme hjem fra Valgkampen fire Mandater fattigere. Og Regeringspartiet havde ikke mistet saa mange Stemmer, som de radikale mønstrede. Valget sagde klart, at Regeringens Vælgere ikke ønskede at svigte den almindelige Valgret.

Ved Landstingsvalget 21. September 1906 tabte Venstrereformpartiet et Mandat og havde nu 20 Repræsentanter i Landstinget.

Den politiske Stilling var da ikke uden Vanskelighed for Regeringen. Dens Parti talte i Folketinget kun netop Halvdelen af Medlemmerne. Og i Landstinget maatte den søge Støtte fra forskellig Side for at naa Resultater. Alene Forhandlingens Vej var da farbar.

Den 1. Oktober 1906 aabnede den nye Konge selv Rigsdagssamlingen i Folketingssalen, hvor begge Tings Medlemmer var til Stede. I sin Trontale nævnede Kongen en Række Lovforslag, der vilde blive lagt paa Rigsdagens Bord. Med velberaad Hu var Forslaget om almindelig kommunal Valgret sat i Spidsen. Trontalen fastslog, at Danmarks Forhold til fremmede Magter var venskabeligt og godt, og Kongen meddelte i Talen, at han for yderligere at styrke Venskabsforholdet udadtil agtede at aflægge Besøg hos forskellige Landes Regenter. Endvidere udtalte Kongen, at han var overbevist om »at Rigsdagen deler de Følelser, ud fra hvilke jeg ansaa det for naturligt, at jeg fulgte mit Hjertes Trang og lod mit første Besøg gælde Sverige og dets Konge.« Endvidere udtalte Kongen sin Glæde over »Sommerens løfterige Sammenkomst mellem Kongen, Rigsdagen og Altinget« og meddelte, at det var hans Agt at imødekomme Islændernes Ønsker om Reformer i Lovgivningen om Islands forfatningsmæssige Stilling i Riget.

Allerede den 3. Oktober fremsatte Sigurd Berg igen Forslaget om almindelig kommunal Valgret, nu i Folketinget. I sin Tale fremhævede han, at Folketingsvalget havde vist, »at der i Befolkningen er et stærkt og levende Ønske om at

faa den kommunale Valgordning lagt paa den lige og almindelige Valgrets Grund.«

Nogle Dage senere førtes der i Folketinget en storpolitisk Forhandling om et Svar paa Trontalen. Under denne Forhandling kom ogsaa det gamle Stridsspørgsmaal om de kongevalgte Landstingsmænds Opløsning paa Bane. Socialdemokraternes Ordfører, K. M. Klausen, spurgte, hvad Ministeriet vilde gøre, hvis Landstinget stadig modsatte sig Forslaget om almindelig kommunal Valgret. Han henviste til, at Regeringen jo ikke stod magtesløs, hvis den stadig mødte Modstand. Den kunde opløse Landstinget, naturligvis hele Landstinget, ogsaa de 12 kongevalgte. Hertil svarede J. C. Christensen ikke direkte, men han udtalte, at han vilde benytte alle de lovlige Midler, der stod til hans Raadighed. Denne Udtalelse betegnede Zahle som en af Konsejlspræsidentens sædvanlige valne Udtalelser. Senere i Debatten sagde J. C. Christensen, at den Dag, Spørgsmaalet blev brændende, vilde Afgørelsen komme til at foreligge i en Skikkelse, Demokratiet vilde være tjent med.

J. C. Christensen havde den Opfattelse, at en Opløsning af Landstinget ogsaa maatte omfatte de kongevalgte. Men han var for klog til at raabe dette ud for alle Vinde. Han udtalte ofte, at det Spørgsmaal vilde blive afgjort i Statsraadet. Og andet Svar kunde man ikke med Rimelighed kræve af en Konsejlspræsident.

Debatten om Svar paa Trontalen gav iøvrigt et stærkt Udtryk for, at Socialdemokraterne og de radikale ikke mindre skarpt end før stod som Modstandere af Regeringen. En overordentlig uvenskabelig Ordveksling mellem J. C. Christensen og Anders Nielsen paa den ene Side og Zahle, Poul Christensen og Slengerik paa den anden, viste, hvor dyb Kløften var mellem tidligere Partifæller.

Det forhandlende Venstres Ordfører, N. Neergaard, gav derimod Tilsagn om Støtte. Han fandt, at Regeringen »ikke paa noget afgørende Punkt havde svigtet sine tidligere Grundsætninger, og at der ikke var nogen virkelig Grund til at betvivle, at den i Fremtiden vilde lede det politiske Arbejde ud fra disse Grundsætninger.«

Valgretsforslaget fik en hurtig Gang gennem Folketinget, hvor det blev vedtaget den 8. November. Allerede 21. November kom det til 1. Behandling i Landstinget. Højres Ordfører, Godsejer, Kammerherre Alfred Hage, fastholdt sit Partis kendte Standpunkt. Højre ønskede ikke, sagde han, at gaa med til

en Reform, »som hurtigt vilde overgive Kommunerne til et enevældigt socialistisk Styre.« Det vilde være meget taabeligt, om man gjorde det. Hans Meningsfælle, Grev Ahlefeldt-Laurvig, mente, at Regeringen var lovlig ivrig for at behage Socialdemokraterne og de radikale. Men mest Vægt laa der paa, hvad de frikonservatives Ordfører Grev Frijs vilde sige. Han erkendte, at baade Folketingsvalget og Valgmandsvalgene til Landstingsvalget til hans store Beklagelse havde givet et Svar, der var utvetydigt. Og han erklærede, at han og hans Meningsfæller vilde gøre deres til, at Forstaaelse kunde opnaas paa et nyt Grundlag.

Hermed var Vej aabnet til Forhandling med de frikonservative. Sigurd Berg kunde da ogsaa i sin Svartale særlig takke Grev Frijs.

Allerede i December naaede Forslaget frem til Fællesudvalg. Vinteren igennem forhandledes der. Regeringen gik i Forhandlingen med de frikonservative ind paa, at den priviligerede Valgret til Amtsraadet bibeholdtes, men fastholdt helt og fuldt den almindelige Valgret til Kommuneraadene. Og Regeringen afviste ogsaa et Forslag fra frikonservativ Side om en Deling af Vælgerne efter Alder. Socialdemokraterne og de radikale rettede de voldsomste Angreb paa Venstre, fordi det havde bøjet sig for Amtsraadenes Vedkommende.

Vinteren gik imidlertid til Ende, uden at noget Resultat blev naaet. I en Tale i Landstinget i April 1907 fremhævede J. C. Christensen, at Valgretssagen var Ministeriet første Programsag. Og blev det nødvendigt at opløse Landstinget, saa vilde Landstinget blive opløst. Men han regnede det for det yderste Middel, man skulde gribe til.

Der fandt ved den Lejlighed et overordentlig bittert Ordskifte Sted mellem de radikales Repræsentant i Landstinget, Dr. Edvard Brandes, og J. C. Christensen. Det var ikke just Søndagsord, der blev anvendt. Nu visner jo alt for denne Regering, nu er der intet, den kan gennemføre, sagde Brandes. Denne Regering maa da hellere gaa, føjede han til, for den kan intet udrette. Og han fortsatte: »Den højtærede Konsejlspræsident hører til dem, man kalder »Klæberne«. Jeg ved ikke, om den højtærede Konsejlspræsident kender dette Udtryk. Naar man har Selskab, er der ofte nogle af Gæsterne, der ikke vil gaa. Selskabet er forbi, Musikken er hørt op med at spille, Værtsfolkene er søvnige, men der er dog altid en eller to, der bliver hængende paa Stolene, som intet siger, men bliver siddende stille og hænger; dem kalder man for »Klæbere«.« Saadan er det ogsaa, sluttede Brandes, med den nuværende Regerings Medlemmer: »Kun en

Ting kan de, blive siddende paa Stolene og »klæbe«, det er det, den anden Venstreregering i Øjeblikket er beskæftiget med.«

J. C. Christensen gav, som rimeligt var, et skarpt Tilsvar. Han talte om den Selskabstone, Brandes anvendte, og han talte om utaalmodige Jøder. Men i elegant serverede Uforskammetheder var Brandes hans Overmand. Brandes svarede med at sige, at J. C. Christensen jo ikke kom fra Præstestanden, men dog fra Degnestanden: »Den Tone af Hellighed og Salvelse, som udmærker de lavere Embedsmænd i Kirkens Tjeneste, tror jeg aldrig det vil lykkes mig at opnaa.«

I Oktober 1907 blev Forslaget igen fremsat i Landstinget. Her var Partistillingen ændret til Gunst for et Forlig. Mod Slutningen af Vinteren 1907 døde to kongevalgte Højrelandstingsmænd, og to Venstremænd, Gaardejer R. P. J. Jensen, Stengaarden, og Direktør Jørgen Bertelsen, Aalborg, udnævntes i deres Sted. Venstre, det forhandlende Venstre og de frikonservative havde da et spinkelt Flertal i Landstinget. Det bar mod en Afgørelse af Valgretsspørgsmaalet. Hertil virkede ogsaa, at det kunde ventes, at Forsvarskommissionen i nær Fremtid vilde slutte sit Arbejde og afgive Betænkning. En Løsning af Forsvarssagen vilde da komme paa Dagsordenen. Og de frikonservative og ogsaa en Del af Højre ønskede af Hensyn til denne Sags forsvarlige Løsning ikke at lægge alt for mange Sten paa Regeringens Vej.

I et Partimøde den 18. December 1907 henstillede Formanden, Anders Nielsen, at der ikke holdtes politiske Møder i Juleferien, da det ikke var saa let at udtale sig navnlig om Valgretssagen, mens Forhandlinger om en Løsning førtes. Indenrigsministeren gav derefter Oplysninger om Samtaler, han havde haft med Grev Frijs og Godsejer Chr. M. Rottbøll.

Forhandlingerne om Valgretssagen blev ført videre i Juleferien. Deltagere i disse Forhandlinger var fra Venstres Side især Sigurd Berg og J. C. Christensen og fra de frikonservatives Side Rottbøll og især Frijs.

Den 8. Januar 1908 gjorde Sigurd Berg i Venstrereformpatiets Bestyrelsesmøde Rede for det Resultat, Forhandlingerne havde ført til, og den følgende Dag kunde han i et Partimøde, hvori Regeringspartiets Medlemmer af begge Ting deltog, skitsere den Overenskomst, der kunde opnaas med de frikonservative. Alle, med Undtagelse af Redaktør Carl Hansen, Skive, stemte for, at Indenrigsministeren maatte forhandle videre om den skitserede Ordning.

Snart var Forliget om Valgretssagen ogsaa formelt en Kendsgerning. Hoved-

linjerne i Forliget var følgende: De to hidtilværende Vælgerklasser bortfaldt, Valgene skulde foregaa helt og fuldt paa den almindelige Valgrets Grund. Valgretsalderen fastsattes til 25 Aar. Kvinder fik Valgret og Valgbarhed paa samme Vilkaar som Mænd. For at kunne udøve Valgret krævedes fast Ophold i vedkommende Kommune i det Skatteaar, i hvilket Valget foregik, og i det foregaaende Skatteaar. Valget gjaldt for fire Aar og skulde foregaa efter Forholdstalsvalgmaaden. Hvis et Sogneraad ønskede at udskrive ud over en Fjerdedel mere i Skat end i Aaret forud, skulde Amtsraadet give sit Samtykke dertil. I lignende Tilfælde for Byernes Vedkommende skulde Indenrigsministeriets Tilladelse indhentes.

Til Amtsraadene bevaredes en Snip af den priviligerede Valgret. Her maatte Regeringen bøje sig for de frikonservatives Krav. Amtsraadene skulde vælges paa følgende Maade: Hvert Sogneraad valgte to Valgmænd efter Forholdstalsvalgmaaden. Til disse Valgmænd, der altsaa udgik af den almindelige Valgret, sluttede sig et lige saa stort Antal Valgmænd, som der var Sognekommuner i Amtsraadkredsen; disse sidste Valgmænd var selvskrevne, ikke valgte. Fandtes der i en Amtsraadskreds f. Eks. 100 Sognekommuner, var de 100 højstbeskattede i Amtsraadskredsen selvskrevne Valgmænd. Her gjaldt den indskrænkede Valgret altsaa vedblivende. Her havde Venstre maattet gøre Indrømmelse. Forholdet mellem den almindelige Valgret og den priviligerede var da som to til een. Disse valgte og selvskrevne Valgmænd valgte Amtsraadsmedlemmerne, hvis Valg gjaldt i seks Aar.

Med god Grund kunde Regeringen være tilfreds med dette Resultat. Et gammelt Venstrekrav stod nu over for Opfyldelse. Det havde da ogsaa som tidligere nævnt vundet saa godt som enstemmig Tilslutning i Regeringspartiet.

Ogsaa Venstres Blade hilste Overenskomsten med stor Glæde. »Der er Grund til,« skrev Redaktør Hans Jensen i »Sorø Amtstidende«, »at ønske Ministeriet J. C. Christensen og da ikke mindst Indenrigsminister Berg og Konsejlspræsidenten til Lykke med dette Resultat. Det er en af de største Gerninger, dansk Politik overhovedet har at opvise. Hvad afdøde Berg begyndte at agitere for samtidig med det forenede Venstres Dannelse i 1872, blev det netop hans Søn forundt at føre til Sejr, men i en ganske anderledes fyldig Form, end nogen den Gang eller langt senere turde blot drømme om... Det er stort, hvad Danmarks Landmænd, de store med de smaa, her frivilligt har givet Afkald paa... Slettet er Penge- og Hartkornsskellet, slettet er Kvindernes Umyndiggørelse i

Kommunernes Sager, slettet er paa samme Vis den Mærkelighed, at Svenden, som ikke fik Kost og Bolig hos sin Arbejdsgiver, havde kommunal Valgret, medens Tjenestekarlen og Tjenestepigen ikke maatte stemme.«

Men baade det radikale Venstre og Socialdemokraterne bekæmpede med stor Heftighed den vundne Løsning. »Politiken« og »Socialdemokraten« talte om Forræderi mod den almindelige Valgrets Sag. Ogsaa Højre rettede stærke Angreb paa Overenskomsten. Højrebladet »Vort Land«, der var Tolk for det mest yderliggaaende Højre, kaldte den »et raaddent Forlig om Valgretten«, medens »Berlingske Tidende« hilste Forliget med Glæde. Regeringen kunde med god Grund hævde, at Resultatet maatte anses for at være rimeligt og godt, naar Yderfløjene gik saa haardt imod. Landstingsmand Jørgen Pedersen kunde da ogsaa i Samklang hermed skrive i »Fyns Tidende«: »Det er en Selvfølge, at saa modsatte Opfattelser som »Vort Lands« og de radikal-socialistiske Blades ikke *begge* kan være rigtige. Sandheden er, at *ingen* af dem er rigtige.«

Mod Slutningen af Februar 1908 kom Overenskomsten til 2. og 3. Behandling i Landstinget. N. P. Madsen-Mygdal var Venstres Ordfører. Han og andre fremhævede Betydningen af, at denne Sag nu løstes. Madsen-Mygdal udtalte: »Jeg har siddet her i denne Sal i 26 Vintre og deltaget i mangfoldige Afgørelser, men sjældent har der her i Salen foreligget en Afgørelse saa vigtig som denne.« Han udtalte sin store Tilfredshed med, hvad der var naaet, og han antydede, at Lovens Gennemførelse vilde virke fremmende for at andre store Sagers Løsning. Sigurd Berg fremhævede, at Kvinderne nu blev medbestemmende. Den kommunale Udvikling kom nu til at hvile paa Hjemmene: »Men jeg ser den største Betydning ved denne Sags Gennemførelse deri, at den fremmer Ligestilletheden i vort Folk, og at den derigennem vil styrke Fællesfølelsen og bidrage til at holde Klassestrid nede.«

Loven vedtoges i Landstinget den 26. Februar med 32 Stemmer mod 29 (Højre, Edvard Brandes, de fire Socialdemokrater og Forpagter Chr. Sonne, der nogle Dage i Forvejen paa Grund af Uenighed med sin Gruppe om Valgretsforslaget havde udmeldt sig af det frikonservative Parti). To militære Medlemmer af Højre, Kontreadmiral Carstensen og Oberstløjtnant Rambusch, stemte ikke, og en Højremand var fraværende paa Grund af Sygdom. Havde disse stemt imod, vilde Forslaget være bleven forkastet. De to Højremænd undlod sikkert at stemme af Hensyn til en gunstig Løsning af Forsvarssagen. De vilde ikke lægge Regeringen Hindringer i Vejen. Men Højres mest yderliggaaende Blad,

»Vort Land« rasede over det skete. Det skrev: »Det var altsaa intet Parti, den Højre-Gruppe i Landstinget, kun en Snemand! Ovenikøbet, ligesom i Eventyret, en Snemand med Kakkelovns-Længsel, Længsel efter Forligets lumre Varme. . . I Stedet for Højres Banner har hine Overløbere som eget Fanemærke hejst Usseldoms Klude.«

I Folketinget førtes lange og bevægede Forhandlinger om Forslaget. Meget ofte maatte Formanden paatale de alt for stærke Udtryk, der blev brugt, navnlig fra Modstandernes Side. Det var saaledes ikke stemmende med Tingets Tone, naar Poul Christensen kaldte Rasmus Nielsen, Brøderup, for »et Vrøvl«, og det blev da ogsaa paatalt. Ogsaa i Folketinget optraadte de mørkeste Højremænd og den rødeste Radikalisme i broderlig Forening. Borgbjerg raste mod Forslaget: »Vi har,« sagde han, »ikke haft Mænd i Spidsen for os. Vi har haft Klude, der bøjer af.« Den radikale Poul Christensen talte om Løftebrud og om Lakajtjeneste for Greven paa Frijsenborg. Højremanden, Entreprenør N. Andersen udtalte, at han, hvis han gik med til Forslaget uden Ændringer, vilde betragte sig som en Misdæder, næsten som en Forbryder over for sine Børn og Børnebørn. Forhandlingerne gav tydelige Vink om, at Modstanderne i deres voldsomme Angreb havde det kommende Folketingsvalg i Tankerne. Valget 1909, sagde Slengerik, skal dømme dette Forlig, som Valget 1895 dømte det Forlig, der sluttedes 1894.

Anders Nielsen var Regeringspartiets Ordfører, medens Klaus Berntsen talte paa det forhandlende Venstres Vegne. Den første afviste overordentlig haandfast alle Angreb, og den sidste sparede ikke paa sit fynske Lune. Jeg stemmer for Forslaget, sagde Klaus Berntsen, »fordi det indfører den almindelige Valgrets Eneherredømme i Sognekommunerne, i Bykommunerne og i Ligningskommissionerne og indfører den almindelige Valgrets Overvægt i Amtsraadene.« Sigurd Berg kunde med Rette udtale: »I intet andet Land er en større og betydningsfuldere Reform paa dette Omraade nogen Sinde bleven gennemført, og i vort Land er der ikke siden Grundloven af 1849 bleven gennemført en Reform, hvor den demokratiske Synsmaade har givet Reformen et stærkere og mere ubetinget Præg.« Det var ogsaa med god Grund, at Anders Nielsen, idet han mindede om C. Bergs Arbejde for den almindelige Valgrets Sag, ønskede Sigurd Berg til Lykke med, »at han kommer til at sætte sit Navn, det Navn, der mere end noget andet Navn er knyttet til den almindelige Valgret, under denne Lov.«

Den 14. April blev Loven vedtaget med 64 Stemmer (Venstrereformpartiet,

det forhandlende Venstre og den frikonservative Godsejer Wenzel Neergaard) mod 35 (Socialdemokrater, de radikale og enkelte Højremænd). Syv Højremænd svarede: Stemmer ikke. Blandt de fraværende paa Grund af Sygdom var Venstreformanden Carl Hansen, Skive. I sit Blad, »Skive Folkeblad«, gik han mod Loven.

2. Paaskedag, den 20. April, blev Loven stadfæstet af Kongen. Det er ikke almindeligt, at en Minister anmoder Kongen om at underskrive en Lov paa en Helligdag. Sigurd Berg gjorde det. Den 20. April var hans afdøde Moders Fødselsdag. Hun havde altid været en varm Tilhænger af Kvindernes Valgret. Og nu vilde hendes Søn gerne hædre hende ved, at Lovens Stadfæstelse fandt Sted paa hendes Fødselsdag. Og Kongen gik med Glæde ind derpaa.

Lovens Vedtagelse bragte ingenlunde Modstanderne til at tie. Ikke mindst ved de radikales Møder og i deres Blade gav Loven stadig Stof til voldsomme Angreb paa Regeringen. P. Munch skrev i sit Tidsskrift: »Det ny Aarhundrede« en Artikel om »Forligets første Akt«. I den hed det: »Naar Hr. J. C. Christensen og hans Parti saaledes har kastet alle Broer af og endelig og afgørende har bøjet sig ind under Højres Forfatningsopfattelse, da betyder dette, at den Forvandling, som truer ethvert Parti, der kommer til Magten, nu er fuldbyrdet hos dem.« Men ved Møder rundt om i Landet brugte radikale Ordførere langt stærkere Vendinger.

Det kunde dog ikke benægtes, at Regeringen havde vundet en Sejr. Et vigtigt Programpunkt var gennemført. Den almindelige Valgret skulde nu raade i Sogneraad og Byraad. Og den Dag kom vel, da ogsaa den sidste Rest af Særvalgret til Amtsraadene kunde fjernes.

ANDET POLITISK ARBEJDE

Voldgiftstraktater — Island — Hjælpekasser — Arbejdsløshedskasser — Det metriske System — Jernbaneforslag — Lønningslove (§ 8) — Retsreform.

Af de Mærkesager, der stod forrest paa Ministeriets Program, var Valgretsspørgsmaalet løst. Endnu laa Forsvarsspørgsmaalet i Forsvarskommissionen. Der var ikke sat nogen Tidsfrist for Afslutningen af dens Arbejde. Den er fuldkommen suveræn med Hensyn til Fremme af sit Arbejde, sagde Anders Nielsen i en Tale i Folketinget i Oktober 1906. Men J. C. Christensens Overtagelse af Forsvarsministeriet tydede dog paa, at Forsvarskommissionens Betænkning

kunde ventes afgivet i en ikke fjern Fremtid. Og naar den forelaa, vilde det næste store Programspørgsmaal staa paa Dagsordenen til Løsning.

Men inden dette betydningsfulde Spørgsmaal omtales, skal der gives en kort Redegørelse for andre politiske Forhold og Lovgivningsarbejder.

Allerede i Ministeriet Deuntzers Tid blev der udført et stort Arbejde for at faa oprettet Voldgiftstraktater mellem Danmark og andre Lande. Det lykkedes Deuntzer at afslutte en Voldgiftstraktat mellem Danmark og Nederlandene, og den Traktat, der i Marts 1905 kom i Stand mellem Danmark og Rusland, var forberedt af Deuntzer. Dette Arbejde fortsattes af Raben-Levetzau. I 1905 oprettedes Voldgiftstraktater med Belgien, Frankrig, England og Spanien. I disse Traktater bestemtes det, at Stridsspørgsmaal mellem Danmark og de paagældende Lande skulde indbringes for Voldgiftsdomstolen i Haag, hvis der ikke kunde opnaaes en Afgørelse ad almindelig diplomatisk Vej. Men Stridsspørgsmaal, der vedrørte Landenes Uafhængighed og Ære, faldt dog uden for disse Traktaters Ramme. Sidst paa Aaret 1905 afsluttede Danmark en Traktat med Italien. Den betød et stort Fremskridt i Sammenligning med de før nævnte. Den bestemte, at alle Tvistigheder uden Undtagelse mellem de to Lande skulde henvises til Domstolen i Haag. 1907 afsluttedes en Traktat af lignende Art med Portugal, og Voldgiftstraktater med Sverige, Norge og De forenede Stater forberedtes af Raben-Levetzau, men afsluttedes først af hans Efterfølger som Udenrigsminister.

Disse Voldgiftstraktater betød ikke, at Danmark uden Frygt kunde se en Verdenskrig i Møde, tilmed da der ikke fandtes nogen Traktat mellem Danmark og Tyskland. Alle forstod, at vel maatte man tillægge Voldgiftstraktater stor Betydning, men de sikrede ikke vort Land mod at blive indblandet i en kommende Verdenskrig. Fra flere Sider blev der da ogsaa peget paa, at et Danmark, der havde opnaaet anerkendt Neutralitet, vilde have mere Sikkerhed for Fred, om Stormene kom. Men noget Resultat i Henseende til anerkendt Neutralitet opnaaedes ikke. Og fra Venstres Side blev det stadig fremhævet, at anerkendt Neutralitet ikke vilde befri Danmark for at opretholde et Forsvarsvæsen afpasset efter Landets økonomiske Evne og dets Beliggenhed.

Forholdet til Island havde i Tidens Løb ofte frembudt store Vanskeligheder. Efter Systemskiftet ændredes i 1903 Islands Forfatning for at imødekomme et stærkt Krav fra det islandske Folks Side. Island fik sin egen Minister med Bopæl i Reykjavik (tidligere havde den danske Justitsminister tillige været Mini-

ster for Island). 31. Januar 1904 udnævntes Hannes Th. Hafstein til Minister for Island. Det islandske Altings Medlemstal øgedes til 40 Medlemmer, hvoraf de seks ligesom tidligere var kongevalgte. Sammen med otte folkevalgte Medlemmer udgjorde de seks kongevalgte Altingets øverste Afdeling.

Men den nye Ordning bragte ikke Ro og Tilfredshed. Der var paa Island Misfornøjelse med, at den islandske Minister skulde møde i København for at faa de islandske Love underskrevet af Kongen. Dette betød, sagde man, at Island regnedes for underordnet, ikke sidestillet med Danmark.

Frederik VIII saa det som en af sine vigtigste Opgaver at faa tilvejebragt en tilfredsstillende Ordning af Forholdet mellem Danmark og Island. Et Led i Bestræbelserne herfor var det, at Altingets Medlemmer i Sommeren 1906 blev indbudt til et Besøg i København. Næste Aar aflagde Kongen, og 40 Rigsdagsmænd Genbesøg paa Island efter Indbydelse af Islands Minister. Undervejs gjorde man Ophold paa Færøerne. Besøget paa Island strakte sig over godt 14 Dage, fra 30. Juli til 16. August. Under Opholdet blev der nedsat en dansk-islandsk Kommission paa 20 Medlemmer, syv fra Altinget og 13 fra Rigsdagen. I en Tale omtalte Kongen Kommissionens Opgave. Jeg har, sagde han, »nedsat en Kommission af nogle af Rigets gode Mænd, for at de kan forhandle om Islands forfatningsmæssige Stilling i Riget og finde den Form, hvorunder Islands Forhold og Fremskridt bygges og bevares, medens Rigets Enhed fastholdes og sikres.« Ved en festlig Sammenkomst den sidste Dag inden Afrejsen til Danmark talte foruden Kongen ogsaa J. C. Christensen, der sluttede sin Tale saaledes: »Det ene Folk skal ikke være Formynder for det andet, men vi skal hjælpe hinanden.« En smuk Sang af den islandske Digter Mattias Jochumsson blev sungen. Dens sidste Vers lød:

Velsign vor Konges Folk og Land
og alle dem, der holder Stand
mod Lysets mørke Fjender.
Skærm Verden med din højre Haand,
knyt Folk til Folk med Fredens Baand,
til hver sin Broder kender;
lad Ret og Sandhed stifte Fred,
og lær os, at i Kærlighed
al Tvang i Frihed ender.

J. C. Christensen blev udnævnt til at være Kommissionens Formand, den islandske Minister Hafstein til Næstformand. Kommissionen holdt sine Møder i København og afgav Betænkning 14. Maj 1908. 19 Medlemmer naaede til Enighed om et Udkast til en ny Lov om Islands statsretslige Forhold. Et islandsk Medlem indtog et Særstandpunkt. Udkastet foreslog, at Island skulde være en selvstændig Stat. Kongens Titel skulde være: Konge af Danmark og Island. Foruden Kongefællesskab skulde Udenrigspolitik, Forsvarsvæsen, Orlogsflag, Højesteret m. m. være fælles for de to Lande. Dannebrog var de to Landes fælles Flag, men Islænderne havde Ret til at bruge et islandsk Hjemmeflag. Desuden indeholdt Udkastet Bestemmelser om de økonomiske Forhold mellem de to Lande.

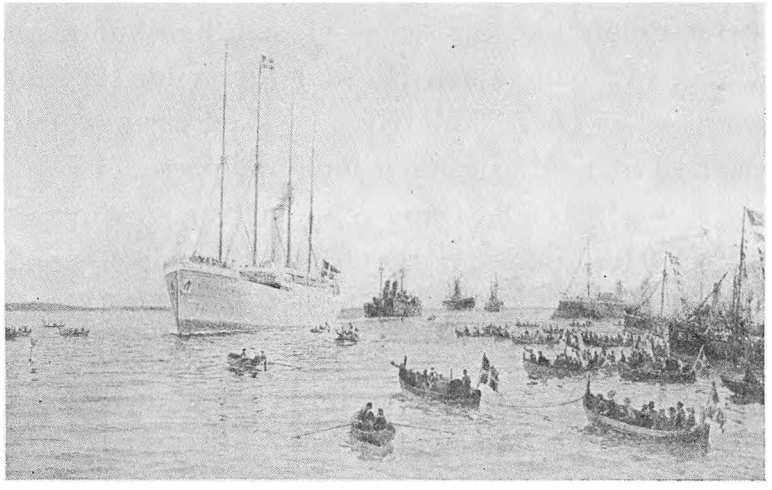

Frederik d. 8's Ankomst til Reykjaviks Red d. 30. Juli 1907.

Trods den næsten enstemmige Tilslutning, Udkastet havde faaet, mødte det dog stærk Modstand paa Island. Og 1909 nedstemte Altinget det. Først 1918 blev en Nyordning af Forholdet mellem Danmark og Island bragt til Veje. Herom vil der senere blive fortalt.

Af den lange Række af Lovforslag, som gennemførtes i Ministeriet J. C. Christensens Tid (i Samlingen 1907—08 ikke mindre end 91), skal kun nogle enkelte omtales.

Mange af Venstres Medlemmer (især er der Grund til at nævne Thomas Larsen, Jensen-Sønderup og N. Neergaard) nærede stor Interesse for sociale Spørgsmaal og virkede for Løsning af dem ogsaa ad Lovgivningens Vej.

Loven om Hjælpekasser staar som et smukt Eksempel paa denne sociale Forstaaelse. Den afløste Loven om frie Fattigkasser. Og dens Navn som dens Indhold siger, at den Hjælp, der kunde ydes, ikke havde Tilknytning til eller Lighed med Fattighjælp. Lovens Hovedbestemmelser var følgende: Der oprettes en Hjælpekasse i hver By- og Sognekommune med Undtagelse af København (hvor Københavns Understøttelsesforening traadte i Stedet for og kunde mod-

tage Tilskud). Loven bestemte: »Hjælpekassens Opgave er at støtte værdige trængende, som har fast Bopæl inden for vedkommende Kasses Omraade og ikke nyder Fattigunderstøttelse, i deres Bestræbelser for at ernære sig uden Hjælp af Fattigvæsenet. Hjælpen ydes efter Skøn i hvert enkelt Tilfælde.« Bestyrelsen for Hjælpekassen vælges ved lige og almindelig Valgret af Kvinder og Mænd over 25 Aar efter Forholdstalsvalgmaaden. De Midler, hvormed Hjælpekassen arbejder, bestaar dels af kommunale Tilskud, indtil 30 Øre pr. Indbygger, dels af et Tilskud fra Statskassen paa 250,000 Kr. Sigurd Berg udtalte, at dette Beløb ikke var saa stort, som han kunde ønske, men lad os kun komme i Gang, »jeg gad se den Rigsdag, der vilde nægte at bevilge, om det saa skulde være ½, ¾ eller 1 Mill. Kr.«, hvis det er nødvendigt at hjælpe hæderlige Mennesker til at holde sig uden for Fattigvæsenet.

Loven fik en let Gang gennem Tingene. Forslaget blev forelagt først i Landstinget. Her gjorde Højres Ordfører Indsigelse mod, at Hjælpekassens Bestyrelse skulde vælges ved lige og almindelig Valgret. Loven om lige og almindelig Valgret til de kommunale Raad stod jo endnu som et uløst Stridsspørgsmaal mellem de to Ting. Men Højres Ordfører anbefalede dog til sidst ved tredje Behandling at stemme for Forslaget, der da vedtoges enstemmigt. Det samme skete i Folketinget. Dog fastslog Højres Ordfører her, Godsejer Johan Knudsen, at hans Ja til Kvindernes Valgret i denne Lov ikke skulde være et Tilsagn om, at han vilde stemme for Valgret for Kvinder til kommunale Raad.

Alligevel banede Loven om Hjælpekasser med en Bestyrelse valgt efter den almindelige Valgrets Regler Vej for den almindelige Valgrets Gennemførelse til kommunale Raad Aaret efter. For anden Gang havde Rigsdagen stemt for en Lov, der gav Kvinder Valgret paa lige Vilkaar med Mænd, første Gang 1903 til Menighedsraad, anden Gang 1907 til Hjælpekasser.

Loven blev stadfæstet 4. Maj 1907. Senere Fornyelser af den har øget Statens Tilskud meget betydeligt. Under Verdenskrigen blev betydningsfulde Opgaver henlagt til Hjælpekasserne, og store Tilskud baade fra Kommunerne og Staten blev ydet. Ved Lov af 11. Februar 1921 blev der i Københavns Kommune oprettet en Hjælpekasse i Lighed med de i Landets øvrige Kommuner bestaaende.

Ogsaa et Lovforslag om anerkendte Arbejdsløshedskasser, der gennemførtes i Samlingen 1906—07, vidner om Venstres sociale Forstaaelse. Forslaget byggede paa en Kommissionsbetænkning. Den 10. Juni 1903 nedsattes en Kom-

mission angaaende den almindelige Invaliditets- og Alderdomsforsikring med Folketingsmand Thomas Larsen som Formand. Blandt dens Medlemmer var, foruden Formanden, Jensen-Sønderup og N. Neergaard. Kommissionen fik ogsaa til Opgave at behandle Spørgsmaalet om Arbejdsløshedsforsikring. Den afgav Betænkning i Marts 1906, og paa Grundlag af dens Arbejde forelagde Indenrigsminister Berg den 3. Oktober 1906 et Forslag i Folketinget. I Rigsdagssamlingerne 1902—03, 1903—04 og 1904—05 havde den konservative Folketingsmand Poul Rasmusen indbragt private Forslag om anerkendte Arbejdsløshedskasser. Men der var bleven henvist til, at Kommissionen behandlede Spørgsmaalet.

Regeringsforslaget byggede paa Forsikringsprincippet, Princippet »Hjælp til Selvhjælp«. Dets Hovedbestemmelser var følgende: Kun de Lønarbejdere, hvis økonomiske Kaar giver dem Adgang til Statshjælp gennem en anerkendt Sygekasse, kan være nydende Medlemmer af anerkendte Arbejdsløshedskasser. Arbejderne yder selv Bidrag, desuden tilskyder Staten Tilskud, højst 250,000 Kr. aarligt, og Kommunerne kan yde Tilskud. Den daglige Understøttelse, der kan opnaaes under Arbejdsledighed, maa ikke overstige $^2/_3$ af den gennemsnitlige Arbejdsfortjeneste i det paagældende Fag, maa ikke være under 50 Øre og ikke over 2 Kr. daglig. Understøttelse kan ikke ydes under Strejke eller Lockout til Personer, som derved er bleven arbejdsledige.

Ogsaa dette Forslag mødte Velvilje i begge Ting. Her blev sat et Spørgsmaal paa Dagsordenen, der var brændende i alle Lande. Ogsaa denne Lov var et Led i Bestræbelserne for at indskrænke Fattigunderstøttelsens Felt. Selv om Arbejdsløsheden ikke var stor den Gang sammenlignet med vore Dages Tal, saa følte dog mange dens Tryk. N. Neergaard kunde med Rette sige, at Forslaget udsprang af en Tidsstrømning, der kendtes i mange Lande. Han gjorde, ligesom Thomas Larsen, der førte Ordet paa Venstrereformpartiets Vegne, opmærksom paa, at Flertallet i Folketinget, som saa levende interesserede sig for en soclal Lovgivning af denne Art, var udgaaet især af Landbodemokratiet. Alle maatte dog indrømme, at Spørgsmaalet om Arbejdsløshedskasser i nogen Maade stod Landboerne fjernt. I Landbruget fandtes der ikke Arbejdsløshed.

Folketinget vedtog Loven enstemmigt. Thomas Larsen kunde med Glæde fremhæve, at de politiske Meningsforskelligheder ikke havde grebet forstyrrende ind for denne Sags Løsning. Ogsaa Landstinget vedtog Loven enstemmigt. Den stadfæstedes af Kongen 9. April 1907. Da Kommissionen i sin Tid blev nedsat,

hed det fra Regeringens Modstandere, at man altsaa kun vilde snakke om at løse sociale Spørgsmaal. Nu maatte man erkende, at der blev handlet.

I Samlingen 1906—07 fik Sigurd Berg ogsaa gennemført et Lovforslag om Indførelse af det metriske System.

Dette Spørgsmaal afgiver et godt Bevis paa, at Rigsdagen ikke altid forhaster sig. Saa tidligt som i Rigsdagssamlingen 1876—77 blev der fremsat Forslag herom. Og nu behandledes dette Spørgsmaal for tiende Gang i Rigsdagen. Klaus Berntsen meldte sig som Modstander. Lovens Gennemførelse vilde volde megen Forstyrelse og Forvirring, sagde han, navnlig hos den ældre Del af Befolkningen. Og han føjede til, at adskillige af vore gode Ordsprog vilde gaa fløjten, om man indførte Metersystemet. Man vilde ikke mere kunne maale hinanden Skæppen fuld, men højst tildele hinanden 17,39 Liter. Berntsens Tale gav Anledning til adskillige muntre Udtalelser, og selv bidrog han med fornøjelige Indfald. Han blev ikke Svar skyldig. Han maalte andre med samme Alen, hvormed han selv blev maalt, men nu skal man altsaa ikke mere kunne bruge den Ordvending, men i Stedet for Alen sige 0,6277 Meter. Nielsen-Grøn betegnede Berntsen som Repræsentant for gamle Koners Standpunkt, ikke for Ungdommens og den kraftige Manddoms. Loven blev dog enstemmigt vedtaget i Folketinget. Ogsaa i Landstinget gik den glat igennem.

Ogsaa paa Trafikvæsenets Omraade byder Perioden paa en fyldig Lovgivning. I de Dage var Jernbaner et saare vigtigt Spørgsmaal for Rigsdagsmænd. Den Folketingsmand, der kom hjem til sin Kreds med en lokal Jernbane i Lommen, kunde sikkert gøre Regning paa Genvalg. Idealet var, som Professor C. Wilkens engang muntert sagde: En Jernbane forbi hver Mands Dør og en Stikbane fra den hen til Kostalden. Ved Lov af 27. Maj 1908 bemyndigedes Trafikministeren til at lade udføre en lang Række Jernbaneanlæg, bl. a. Dobbelspor Nyborg—Strib, en Bane fra Give til Herning og fra Næstved over Ringsted—Frederikssund til Hillerød. Ved samme Lov gaves der Bemyndigelse til Anlæg af ikke mindre end 51 Privatbaner, deraf 32 i Jylland. Mange af disse planlagte Baner blev dog heldigvis ikke bygget. 1. April 1914 havde de danske Statsbaner en samlet Længde af omtr. 2000 km, de private Jernbaner 1872 km.

I Foraaret 1908 gennemførtes ogsaa en Snes Lønningslove, bl. a. for Lærere og Lærerinder i Folkeskolen. Den sidste Lovs § 8 indeholdt Bestemmelser, efter hvilke Befolkningen kunde faa afskediget en Lærer eller Lærerinde, naar »den paagældende er kommen i et saadant Misforhold til sin Stilling som Lærer, at

Udbyttet af Skolens Virksomhed derved i væsentlig Grad forringes.« Denne Paragraf, hvis Tilblivelse især skyldtes Folketingsmand Rasmus Andersen, vakte, som Aarene gik, og en Del Afskedigelser fandt Sted, megen Bitterhed i Lærerkredse, medens Befolkningen stadig følte, at der her var givet den en naturlig Ret.

I Rigsdagssamlingen 1907—08 gennemførtes ogsaa en Lov om Rettens Pleje. Dette Spørgsmaal havde i lange Tider beskæftiget Rigsdagen, helt fra 1857, og ogsaa været drøftet i Kommissioner. Under den vedtagne Lov, der blev stadfæstet 16. Juni 1908, stod Justitsminister Albertis Navn. En ny Lov af omtrent samme Indhold vedtoges 1909 væsentligst for at faa Albertis Navn fjernet. Men Loven kom ikke til at træde ud i Livet, da de nødvendige Tillægslove ikke blev udstedte. Først 1916 fik vi en Lov om Rettens Pleje, hvorved en af Løfteparagrafferne i 49-Grundloven opfyldtes.

Toldlov. Samarbejde mellem Venstrereformpartiet og det forhandlende Venstre. Vilhelm Lassens Død.

Da Overenskomsten om den almindelige Valgrets Gennemførelse var sluttet mellem Regeringen og de frikonservative, udtalte Grev Frijs i Landstinget, at denne Overenskomst ikke var et Led i et politisk Forlig om andre Spørgsmaal. Men han føjede dog til, at Overenskomsten aabnede Udsigt til, at store og vigtige Sager, som laa for i nær Fremtid, kunde faa en tilfredsstillende Løsning.

Denne Opfattelse er utvivlsom rigtig. Og her har vi da en af Grundene til, at Rigsdagssamlingen 1907—08 gav saa rige Lovgivningsresultater.

En af de Reformer, Regeringen, næst efter Valgretssagen, lagde mest Vægt paa at faa løst, var en Reform af Toldlovgivningen. Gennemførelsen af en ny Toldlov vilde, ligesom Valgretsloven, kunne understrege et af Venstres vigtigste Programpunkter. At Reformen maatte blive præget af Venstres gamle Frihandelsstandpunkt, var en Selvfølge.

Den gældende Toldlov stammede fra 1863. Denne Lov blev til paa et Tidspunkt, da Frihandelen havde stærk Vind i Sejlene rundt om i Verden. Mange nærede den Tro, at snart vilde al Beskyttelse svinde. Frihandelstanken vilde helt sejre. Den Toldlov, vi fik 1863, vilde da ogsaa sikkert være bleven mere frihandelsvenligt præget, om man ikke havde maattet tage Hensyn til Industrien i Holsten. Og da Hertugdømmerne gik tabt efter Krigen i 1864, var Toldloven i Virkeligheden allerede forældet. Gang paa Gang blev der — som ogsaa

tidligere omtalt — gjort Forsøg paa at gennemføre en ny Toldlov. Men det mislykkedes stadig. Fra 1878 kom et Omslag i Tysklands Toldpolitik. Beskyttelsespolitiken gik sejrrigt frem i mange Lande, en Politik paa tværs af Venstres Frihandelsstandpunkt. Men hos Højre fandt disse Tanker om Toldbeskyttelse gunstig Modtagelse.

Finansminister Vilhelm Lassen saa det som en af sine væsentligste Opgaver at faa gennemført en Toldreform, der kunde afløse den 43 Aar gamle Toldlov. Han talte derom ved Møder i Sommeren 1905, men i Rigsdagssamlingen 1905—06 drillede Zahle og andre ham med, at det nok ikke blev til noget med Toldnedsættelse, der kunde med mere Grund tales om Toldudsættelse. Hertil svarede Vilh. Lassen, at han ønskede at forelægge et vel forberedt Forslag, og Forberedelsen tog sin Tid. Men i næste Rigsdagssamling skulde Forslag til en Toldlov ligge paa Rigsdagens Bord.

Den 2. Oktober 1906 fremsatte Vilh. Lassen da i Folketinget sit Toldlovforslag. Han udtalte ved Fremsættelsen: Enten ingen Toldreform eller en Reform, der gaar i Retning af Frihandel. Hovedlinjerne i Forslaget var da ogsaa: Nedsættelse af Told paa Livsfornødenheder, Nedsættelse eller Ophævelse af Tolden paa Raavarer og Hjælpestoffer og en Formindskelse af Beskyttelsen. Hertil kom en Forhøjelse af Told paa Luksusvarer, navnlig Tobak, Cigarer, Cigaretter, Silkevarer, Vin m. m. Ialt vilde de Nedsættelser, Forslaget bragte, beløbe sig til 8½ Mill. Kr. i mindre Indtægt for Statskassen. Som Erstatning herfor foresloges en Forhøjelse af Stempelafgiften af visse spirituøse Drikke og en Forhøjelse af Arveafgiften, beregnet til at give en øget Indtægt af henholdsvis 4 Mill. Kr. og 2½ Mill. Kr. Forslaget vilde bringe Landbrug, Fiskeri og Skibsfart en ikke ubetydelig Lettelse. De beskyttede Industrier vilde ligeledes faa en Fordel ved Nedsættelse af Afgiften paa Raavarer, men til Gengæld vilde Beskyttelsen blive nedsat.

Forslaget gik ikke saa langt i Frihandelsretning, som Vilh. Lassen og Venstre ønskede. Men der maatte ogsaa tænkes paa, at det skulde gennemføres. I Landstinget stod ikke alene største Delen af Højre, men ogsaa enkelte frikonservative som ivrige Tilhængere af Beskyttelse. I en Tale 7. November 1906 udtalte Vilh. Lassen, at han ikke havde villet fremsætte et Forslag til at vifte med og til at raabe i Vinden med, men et Forslag, der virkelig var nogen Mulighed for at faa gennemført.

Venstres Ordfører i Folketinget var den bornholmske Folketingsmand Ing-

vard Jensen. Han ønskede i Stedet for Stempelskat og Arveafgift en Formue- og Indkomstskat som Erstatning for Nedsættelserne. Han udtalte sig derfor ret forbeholdent om Forslaget, medens N. Neergaard fremhævede, at Forslaget i alle Hovedlinjer hævdede Venstres gamle Krav. Socialdemokraterne og de radikale vilde gaa videre, end Forslaget gjorde.

De, der fra Venstres Side bar Forhandlingen i Folketinget, var først og fremmest Vilh. Lassen og N. Neergaard, begge rige paa Indsigt i Spørgsmaalet og begge parlamentariske Personligheder af stort Format. Toldlovforslaget bragte dem i nærmere Samarbejde end før, og dermed aabnedes ogsaa Udsigt til Forstaaelse mellem Venstrereformpartiet og det forhandlende Venstre.

Allerede i December 1905 havde Neergaard paa sin Gruppes Vegne i en fortrolig Skrivelse til Venstrereformpartiets Bestyrelse udtalt Ønsket om et fremtidigt Samarbejde mellem de to Partier. Han fandt det ønskeligt, »at der mellem de nævnte Partier finder en Forhandling Sted under faste og fra begge Sider anerkendte Former og med det Formaal for Øje om muligt at tilvejebringe Overensstemmelse om de politisk set mere betydningsfulde af de foreliggende Sager.« Bestyrelsen for Venstrereformpartiet drøftede Henvendelsen i et Par Møder, og den 21. December blev den behandlet i et Partimøde. Bestyrelsens Udkast til Svar — anbefalet af J. C. Christensen — blev enstemmigt vedtaget. Svaret lød afvisende. Ganske vist erkendte man, at et Samarbejde mellem de to Partier var naturligt, men man tvivlede om, »at Tiden er inde til et saadant Samarbejde.«

Venstrereformpartiet holdt da stadig sin Dør laaset. Men nu banede Samarbejdet mellem Vilh. Lassen og Neergaard om et vigtigt Lovgivningsarbejde Vej til en nærmere Forbindelse mellem de to Venstregrupper. I Januar 1907 nedlagde Ingvard Jensen sit Hverv som Ordfører og udtraadte af Toldudvalget. Og N. Neergaard valgtes til Ordfører. I Partimødet 12. Januar 1907 meddelte Formanden, Anders Nielsen, at Venstre i Toldudvalget var enige om at vælge Neergaard til Ordfører. Han betonede dog, at der ikke hermed »var forandret det allerringeste med Hensyn til Partiets Stilling over for de moderate i Politik i Almindelighed. Her var kun Tale om et rent sagligt Spørgsmaal, hvorom der var Enighed, i Erkendelse af Neergaards ubestridelige Dygtighed paa dette Omraade at gøre Brug af ham som Ordfører.« Kun et enkelt Medlem gjorde Indsigelse mod denne Plan. Den følgende Dag valgte Udvalget Neergaard til Ordfører. Formanden havde i Partimødet indstændigt indskærpet, at intet maatte

sive ud om denne Sag. Men alligevel bragte »Berlingske Tidende«s Aftenudgave Meddelelse om Ordførervalget, inden det fandt Sted.

Det lykkedes ikke at gennemføre Toldloven og de tilsluttende Love i Rigsdagssamlingen 1906—07. Men de fremsattes paany i Oktober 1907, nu i Landstinget. Her var N. P. Madsen-Mygdal Venstres Ordfører, Fr. Hey de frikonservatives. Det var især Neergaard, der i Samarbejde med sidstnævnte, formede Forslaget saaledes, at det kunde vinde Flertal i begge Ting. Efter at Fællesudvalg var nedsat, kom dettes Indstilling til Behandling i Landstinget 4. Maj 1908. Hovedforslaget vedtoges med 32 Stemmer mod 22. Samme Dag foretog Folketinget eneste Behandling af Forslagene. Her udtalte Neergaard bl. a.: »Jeg har arbejdet med denne Sag, lige siden jeg som ung Mand sad som Tilhører i den tyske Rigsdag i 1879 ved den store Toldforhandling, da Tysklands Omslag til Beskyttelse fuldbyrdedes, har studeret dette Spørgsmaal ude og hjemme og har i de 21 Aar, i hvilke jeg har siddet i Rigsdagen, anvendt en stor Del af min Tid derpaa.« Det var ham derfor, fortsatte han, en stor Glæde, at der nu var naaet et Resultat, og han takkede bl. a. Madsen-Mygdal, som havde medvirket til, at Sagen kom i Havn.

Hovedforslaget blev i Folketinget vedtaget med 73 Stemmer (Venstrereformpartiet, det forhandlende Venstre, Socialdemokraterne og et Par Højremænd), medens 20 svarede: Stemmer ikke (det radikale Venstre og største Delen af Højre).

Loven blev stærkt kritiseret baade af Højre og af ivrige Frihandelsmænd, f. Eks. Grosserer Peschcke Køedt, der i »Politiken« voldsomt angreb det Resultat, der var naaet. Højres Ordfører i Landstinget, Grosserer Holger Petersen, udtalte, at Loven byggede paa en Frihandelsteori, »der er ude af Kurs i den meste Del af Verden,« og han betegnede Loven som en daarlig Lov, »fordi den ikke er bygget paa et sagligt Grundlag, der tager Hensyn til Landets fremtidige Udvikling.« Ligesom Valgretsloven blev da ogsaa denne Lov angrebet fra modsatte Yderfløje.

Inden Toldloven gennemførtes, døde Vilh. Lassen den 6. April. Han havde længe været svag, men hans stærke Viljestyrke holdt ham oppe. Han har bragt sit Liv som Offer for Arbejdet, sagde N. P. Madsen-Mygdal som 1. Viceformand i en Mindetale i Landstinget. Da Neergaard holdt sin afsluttende Tale i Folketinget om Toldloven, mindedes han i smukke Ord Samarbejdet med Vilh. Lassen: »Alle de fremragende Egenskaber, han havde som Taler, som Parlamentariker

og som politisk Leder, lagde han for Dagen ved Ledelsen af dette Arbejde.« Neergaard fortsatte med at sige: »Naar jeg tænker paa det Samarbejde, som jeg i de sidste Aar har haft med ham om denne Sag, er der en Dag, der staar for mig i Mindet fremfor nogen anden Dag og i et saare vemodigt Skær. Det var den sidste Gang, jeg talte med Vilhelm Lassen. Han var kommen hjem fra en lille Rejse, han kort før sin Død foretog, og havde bedt mig komme op i Finansministeriet i en ret sen Aftentime. Da vi mødtes, sagde jeg til ham, om det ikke kunde udsættes, da han saa meget træt og lidende ud, men han vilde ikke opsætte Arbejdet, og vi forhandlede da Sagen igennem et Par Timer. . . Han var træt og haardt mærket af Sygdom allerede da, men ingen Sinde har jeg mere beundret den ukuelige Sjælsstyrke og den Kraft og Energi i Arbejdet, som var hos denne Mand, den Evne til ved Sjælens stærke Kræfter at blive Herre over Legemets Svaghed, som den Dag gjorde sig gældende.«

Efter Vilhelm Lassens Død overtog J. C. Christensen midlertidigt Finansministeriet.

FORSVARSKOMMISSIONEN AFGIVER BETÆNKNING

Længe havde man utaalmodigt ventet paa Forsvarskommissionens Betænkning. Endelig den 10. Juli 1908 blev den afgivet.

Venstrereformpartiets og det forhandlende Venstres Medlemmer i Kommissionen afgav en fælles Indstilling. De udgjorde et Flertal paa ti Medlemmer: Klaus Berntsen, Ingvard Jensen, Jensen-Kundstrup, N. Johansen, Madsen-Mygdal, Anders Nielsen, Jørgen Pedersen, P. P. Pinstrup, Laust Rasmussen og A. Thomsen, der efter Herman Triers Fratræden var Kommissionens Formand. Deres Forslag understregede, at vor Forsvarsordning skulde have til Formaal at opretholde Landets Neutralitet, men hertil krævedes et virkeligt Forsvar. Protest eller Skinforsvar var ikke nok. Da Store Bælt var den eneste for Kampflaader farbare Forbindelsesvej mellem Nord- og Østersøen, vilde Sjælland være den Del af Landet, hvor Faren for en Neutralitetskrænkelse var mest nærliggende. Den Forsvarsordning, der fyldestgørende skulde løse de Opgaver, vort Land havde i en Krig, maatte først og fremmest bygge paa det levende Værn. De ti Medlemmer foreslog derfor, at den aarlige Udskrivning af Mandskab øgedes fra 0,43% til 0,53% af Befolkningstallet. Derved vilde den aarlige Indkaldelse af Rekrutter øges med 3000 Mand, hvoraf de 2700 skulde tildeles Infanteriet. Flertallet foreslog derimod at indskrænke Rytteriet fra fem til tre Regimenter. For-

slaget vilde give to selvstændige Hærdele, en Østhær og en Vesthær, med Store Bælt som Grænse. Af disse to Hærdele skulde Østhæren være langt den stærkeste. Endvidere foreslog man en betydelig Forøgelse af Flaaden, Søbefæstningen skulde forstærkes og en Række Kystforsvarsanlæg anlægges. Af de ti Medlemmer foreslog de ni, at Københavns Landbefæstning blev nedlagt. Her indtog Jørgen Pedersen et afvigende Standpunkt. Han ønskede ikke, at de bestaaende Anlæg skulde udvides, men ønskede dem ej heller nedlagt. Forslaget vilde medføre en samlet Udgift paa 31 ½ Mill. Kr. een Gang for alle og 1,7 Mill. Kr. i aarlig Merudgift. Og endelig sluttede Flertallet sig til Tanken om en Værneskat, udredet af de »betinget tjenstudygtige« og de kasserede, for saa vidt de var erhversdygtige. Og man ventede Forslag herom udarbejdet af Regeringen.

De andre Partiers Medlemmer stillede deres Forslag. Højre og de frikonservative vilde bl. a. bevare Landbefæstningen og forstærke den. Socialdemokraterne foreslog Hær og Flaade nedlagt og Oprettelse af en Politi- og Grænsevagt, og det radikale Medlem af Kommissionen, Slengerik, foreslog Landbefæstningen sløjfet og en Række Besparelser og Indskrænkninger, der vilde betyde en aarlig Nedgang i Militærudgifterne paa 7 ½ Mill. Kr.

Fra mange Sider blev de ti Venstremedlemmers Forslag stærkt kritiseret. Den tidligere Krigsminister, General Madsen, udtalte om det, »at ethvert Forsvar er meningsløst, naar det kan nedbrydes i Løbet af nogle Timer eller et Par Dage. Og den Skæbne vil den Forsvarsordning faa, som Flertallet i Kommissionen fremsætter.« Han udtalte endvidere, at han havde Indtryk af, at Interessen for Københavns Landbefæstning var vaagen og stigende.

Man ventede, at J. C. Christensen vilde forelægge en Forsvarsplan i det væsentlige i Overensstemmelse med Flertalsindstillingen. Efter hans Ønske havde Lütken fortsat sine tidligere omtalte Samtaler med tyske militære Ledere. De Meddelelser, J. C. Christensen herved fik fra Tyskland, de Samtaler, Christian IX havde ført med Kejser Vilhelm, og de Udtalelser, Edvard VII under et Besøg her i Landet fremsatte over for Grev Frijs, viste, at man baade i Tyskland og i England ansaa Danmarks Stilling for truet under en Krig, hvis der ikke gennemførtes en forsvarlig Ordning af vort Forsvarsvæsen.

NYE MINISTRE

Et Par Uger efter at Forsvarskommissionen havde afgivet sin Betænkning, fandt der en Fornyelse af Ministeriet Sted.